

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΔΡΑΧ. ΠΕΝΤΕ

ΡΝΘΜΟΣ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ
ΠΟΙΗΣΗ - ΔΙΗΓΗΜΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ - ΜΕΛΕΤΗ

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ
ΤΕΥΧΟΣ ΕΝΝΑΤΟ

ΓΡΑΦΟΥΝ:

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΔΡΙΒΑΣ
ΤΖΕΝΙΑ ΚΑΒΒΑΔΙΑ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ
SAMAIN
Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ
ΕΡΕΥΝΑ Ι.
ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ἀσύγνωστος.
Τὸ τόξο τῆς ἐνατένισης.
Σὰν κινηματογράφος.
Ἀνοιξιάντικο.
Νυχτωδία (Μετ. Μ. Κανελλῆ).
Μίνως Ζῶτος.
Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Τ. Ἀγρας, Κ. Ἐμμανουήλ.
Θ. Εὐδης, Στ. Μόρφης.
Σύντομη ἀπάντηση
Αἰμ. Πετράκη, Γ. Βασιλείου, Ἄ Δρίβας.

BIBΛ. ΝΕΟΕΛ. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΙΙ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Ἔργασία: Ν. Β. Τωμαδάκη καὶ Σ. Π. Βο-
γιατζάκη.

ΡΥΘΜΟΣ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 1932

ΙΔΡΥΣΕΝ ΟΜΑΔΑ ΝΕΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΙ: Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37 - ΠΕΙΡΑΙΑΣ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΟΙΚΟ Π. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΥ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: } ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΓΙΑ ΟΛΟ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΔΡ. 50
                  } ΓΙΑ ΕΞΗ ΜΗΝΕΣ ΔΡ. 30
                  } ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΓΙΑ ΟΛΟ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΔΟΛ. 1

ΓΡΑΜΜΑΤΑ: ΣΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ "ΡΥΘΜΟΣ", ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ ΣΤ' ΟΝΟΜΑ ΤΩΝ: Π. Σ. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΥ & Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ:

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Γ. ΛΟΥΡΑ

ΜΑΝ. ΚΑΝΕΛΛΗ

Π. ΒΡΕΤΑΚΟΥ

ΠΕΤΡΟΥ ΣΠΑΝΔΩΝΙΑΗ

ΠΕΤΡΟΥ ΑΦΘΟΝΙΑΤΗ

Μ. ΒΑΛΣΑ

ΣΟΦΟΚΛΗ

ΕΥΡΗΠΙΔΟΥ

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ

Λυρικά σχέδια.

Τὰ τραγούδια τῆς ζωῆς.

Ὁρείχαλκοι.

Κατεβαίνοντας τὴ σιγὴ τῶν αἰώνων.

Ἀβέβαια πράγματα.

Ληστές.

Τὸ δίλημμα.

Ἰχνευτὲς (Μετ. Σάρρου).

Ἴων (Μετ. Ν. Ποριώτη).

Διορθωτικὰ εἰς τὸν «Κρητικὸν πόλεμον» τοῦ Μαρίνου Τζάνε Μπουκαλή. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ πρώτου τόμου τοῦ περιοδικοῦ «Κρητικά».)

Γενικὴ Κεφαλαϊώδης καταγραφή τῶν ἐν τῷ ἱστορικῷ ἀρχεῖῳ Κρήτης ἀρχεῖων καὶ ἀντικειμένων μουσείου.

Διορθώσεις εἰς τὴν «Ἐμορφὴ Βοσκοπούλα» τοῦ Α. Ν. Γιανναροῦ (Κρητικὸν ἐπικολυρικὸν ποίημα ἀγνώστου ποιητοῦ.—Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ πρώτου τόμου τοῦ περιοδικοῦ «Κρητικά».)

ΑΣΥΓΓΝΩΣΤΟΣ

Ἄνδρα κλειστέ, μικρῆς ψυχῆς,
κακὸ ἤδη πρόμα εἶναι γιὰ σένα
ἢ παράνοια νὰ σὲ δέρνη καὶ ἢ κακεντρεχῆς
ἀπομύραση. Ἄλλὰ νὰ καταστρέφης
ὄ,τι ὑγιεινό, ὄ,τι ἄριτο σὲ κατανόηση,
ὄ,τι εὐτυχές, δὲν σοῦ τὸ συγχωρῶ.
Καὶ ἀκόμα δὲν σοῦ συγχωρῶ
τὴν τύφλωσι, νὰ θεωρῆς
τὴν πράξη γιὰ ἀγαθή. Τὶ λαβυρίνθους
δημιουργεῖ ἡ βλακεία.

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ

N. ΚΑΒΒΑΔΙΑ - ΜΑΡΑΜΠΟΥ

ΤΟ ΤΟΞΟ ΤΗΣ ΕΝΑΤΕΝΙΣΗΣ

Ποῦ νὰ τ' ἀκουσα τὸ τραγούδι αὐτό; —
 Τὸ βαθυγάλαζο — τῆς νύχτας τὸ ὑπουλο τὸ σκοτάδι —
 μὲ συνεπέρονει, ποῦ πηγαίνω;
 Κι' ἔχω μιὰ σκέψη τρυφερή
 — τοῦ νεροῦ τ' ἀχινοβόλημα,
 τοῦ φεγγαριοῦ τὴν ἄχνη.
 Βαδίζω.

Τὰ σκνυθροπὰ ντουβάρια
 — οἱ κατοικημένοι τοῖχοι —
 τὰ σχήματα μιᾶς παιδιασμένης νύχτας,
 στοιχειώνουν τὴ μεθυσμένη σάρκα μου, —
 κατάρως, καὶ φασκελώνουν τὰ βήματά μου.
 Βαδίζω.

Τὸ τόξο τῆς ἐνατένισης
 — τὸ μοναδικό μου ὄργανο —
 τὸ βλέμμα τῶν ἀγαλμάτων,
 μοῦ δίνει πορεία.
 Νά! τὰ νησιὰ μὲ τὴ χρυσή τὴν ἄμμο τὴν ἀπάτητη
 μὲ τὸ θαλασσινὸ μετὰξι ὀλόγυρά μου,
 μὲ τὴν ἀφῆ τοῦ ἡλιου,
 μὲ τὸ πνευματικὸ τῆς νιότης ρίγος
 — ἐξορία —

Ποῦ νὰ τ' ἀκουσα τὸ τραγούδι αὐτό;
 Βαδίζω.

Τὸ χάραμα — τὸ πρωινὸ ἀπύρετο χέρι —
 λυώνει μὲ φῶς αὐγινὸ τίς σκιές ἀπ' τὰ τζάμια.
 Ἦρθε τὸ πρωτῆ,
 τὸ ξαλάφρωμα, κι' ὁ γλυκὸς ὁ ὕπνος.
 Καληνύχτα! σκνυθροπὰ ντουβάρια
 — κατοικημένοι τοῖχοι —
 ἀσυλλόγιστα πλάσματα.
 Τὸ τόξο τῆς ἐνατένισης
 μοῦ δίνει πορεία.

Στὴ μεγάλη ἐρήμωση τοῦ σπιτιοῦ μου,
 δὲν κουβαλάω ξένα πράγματα.
 Ζῶ μὲ τὰ δικά μου —
 κ' εἶναι πολὺ παλιά,
 κ' εἶναι ἀκατάλυτα, σὲ κάθε καιρό.
 ... ριζωμένα βουνήσια πετρώματα,
 μὲ κάτι λειχήνες τὸ Φθινόπωρο,
 βοῦλες ξανθιὲς τὸ ζεστὸ Καλοκαίρι.

Τὸν ἥλιο προσκυνᾶω, τὸν ἥλιο βλέπω,
 τὰ βράχια — τ' ἄλλα τ' ἀδέροφια μου —
 καὶ τὴ σταχτιὰ μονάζια, τὴ βουνήσια,
 κι' ἓνα μουγκὸ ξεφώνημα ὀλόγυρά μου.
 Περιφρονᾶω τὸν ἄνθρωπο
 καὶ περισσότερο τὸν ἑαυτό μου — μὰ δὲν τὸ θέλω.

Μιὰ μέρα θὰ ἡσυχάσω· τὸ ξέρω —
 Στὴ μεγάλη ἐρήμωση τοῦ σπιτιοῦ μου,
 μιὰ καρδιά πετρωμένη μονάχα,
 εἶν' τὸ μόνο δικό μου.

Μακρονὰ
 — στὴ φλόγα τοῦ κόκκινου κρίνου
 — στὸν ἀφρὸ τοῦ ἄσπρου κρίνου,
 θὰ μὲ βροῆτε.

Κόβω σὲ δυὸ τὸ ψωμί μου.
 Τὸ μισὸ τὸ δίνω στὰ σκυλιά,
 τ' ἄλλο μισὸ στοὺς κύκνους.

Κι' ὅταν γυρίζω τὸ πρωτῆ νὰ ἡσυχάσω,
 βλέπω τὸ χρῶμα, —
 βλέπω τὸ φρέσκο χρῶμα
 νὰ ξαναβάφει τοὺς ὀρίζοντες —
 Ἀκούω τὴ χαμένη ὑπαρξή μου:
 τὸν ἦχο, τὸν ἀσημένιον ἦχο.

ΣΑΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

«C' est que j' ai la mort dans l' âme...»

Χιόνια. Ἡ ἄσπρη τους ἀντανάκλαση κάνει τὴν ἀτμόσφαιρα διάφανη. Ἐνα φῶς ἄσπρο. Καὶ ἄτονο, ξέθωρο. Μεγάλα ἰσόγεια σπίτια. Καμινάδες ποὺ δὲν προφθάνουν νὰ καπνίσουν. Καὶ τὰ τζάμια διπλά. Σ' ἓνα παράθυρο δυὸ παιδικὰ μάτια χάνονται στὰ μάκρη τοῦ δρόμου. Ἐνας βαθύς, μακρὸς δρόμος. Ἐρημός. Δέντρα, δεξιὰ, ἀριστερά. Στὰ κλαδιά τους κρυστάλλινες βελόνες λάμπουν. Κ' ἐκεῖνο τὸ ἄσπρο φῶς, διάχυτο. Ἐνας κινέζος περνάει. Καὶ φεύγει. Τὸ παιδί κάνει ἀντίο μέσ' ἀπ' τὸ τζάμι. Καὶ πάντα βλέπει στὸ βάθος τοῦ δρόμου. Μιὰ τροϊκά... Σιβηρία.

Ἐνα βράδυ, παραμονὴ Χριστουγέννων. Καμπάνες, ἀγὸς θορύβου. Στὴν Ἐφτάννησο. Σὰν ἓνα μακρονὸ κῆμα χαρᾶς, γιορτῆς, ἔρχεται νὰ ξεψυχήσῃ ἔξω ἀπ' τοὺς τοίχους. Μέσα, τάξη εὐπρέπεια, ἄνθη στὰ βάζα, στὸ τραπέζι ἓνα γλύκισμα, δαντελλένια στολίδια. Ἡ μαμά... Μὰ φτερουγάει ἓνας ἡσκιος θανάτου... Ἐπλάγιασε πάλι. Θάξη καὶ πυρεττό. Πάλι... Καὶ κανεὶς ν' ἀνησυχίση, νὰ πονέση. Ὁ πατέρας στὰ ξένα. Χαμένος χρόνια. Φθισικὴ! «Ἡ μαμά της εἶναι φθισικὴ»..... Δὲν τῶπε σὲ κανένα, μὰ τὸ ἄκουσε νὰ τὸ ψιθυρίζουνε, στὸ σχολεῖο. Δυὸ παιδικὰ μάτια, θολώνουν, πλημμυρᾶνε.....

Παραμονὴ Χριστουγέννων. Ἄν δεηθῇ!... Ἄς ἔσπαζαν ὅλες οἱ κοῦκλες, ὅλα τὰ παιγνίδια. Ἄς ἔμενε καὶ στὴν ἴδια τὴν τάξη. Καί... ἄς γινόταν καὶ ἄσχημη... Εἶχε τίποτ' ἄλλο νὰ προσφέρει γι' ἀντάλλαγμα; Ἐχει σκοτεινιάσει. Κρυμμένη σὲ μιὰ γωνιά, πνίγει τοὺς λυγμοὺς ποὺ φουσκώνουν τὸ μικρὸ της στήθος. — Εἶναι κακὸς ὁ μπαμπᾶς ποὺ μᾶς ἄφησε;... «Φθισικὴ». Ἡ ἄπιαστη ἀπέραντη ἰδέα τῆς ξενιτιάς — ἓνα δέος θανάτου....

Soeur Geneviève. Ἴσως γιὰτὶ ἦταν ψηλὰ τὰ νταβάνια καὶ γκρίζα — καὶ εἶχανε πάντα κλειστὰ τὸ παραθυρόφυλλα — καὶ γιὰτὶ ἦτανε βραδυνὴ ἢ ὥρα τοῦ μεθήμετος, κ' ἐβασίλευε στὸ Pensionnat νεκρικὴ σιωπὴ — γιὰτὶ ἐγλιστροῦσαν φευγαλέες μαῦρες σκιές στὸς σκοτεινοὺς διαδρόμους κ' ἔφθαναν οἱ μακροννοὶ ἦχοι μιᾶς Méditation ἀπὸ τὴ σάλλα τοῦ πιάνου;... Μὰ ἦτανε πολὺ κομμένα καὶ ὑγρά τὰ μάτια τῆς Soeur Geneviève, καὶ ξεψυχόσαν δυὸ ἀχνὰ ρόδα στὰ μάγουλά της... Τὰ λόγια ὅταν ὑπαγόρευε ἢ ὅταν μιλοῦσε, ἤχουσανε.... πένθιμοι στόνοι. Καὶ εἶχανε κάτι ἀπόκοσμο, κάτι πολὺ μακροννὸ. Καὶ ἔλαμπαν ἐκεῖνα τὰ μαῦρα της μάτια, ἀπὸ τὸ ὄραμα ξένων χωρῶν. Νορμανδία, Βρεττάνη... Ἐλεγε πὼς δὲ μ' εἶδε ποτὲ νὰ γε-

λάσω. Ἐνῶ θὰ μ' εἶδε πολλὲς φορὲς νὰ δακρῶζω... «Allons c'est drôle petite, mais vous avez la mort dans l' âme...» Ἐκεῖνη γελοῦσε πάντα, χαμογελοῦσε.

Τώρα σ' ἓνα μοναστηρί τῆς Μεσημβρινῆς Γαλλίας. Ἀνάλαφρη, ἀθόρυβη, μιὰ σκιά, τὴ βλέπω πάλι νὰ γλιστροῦ καὶ νὰ χάνεται στὸ βάθος κάποιου ἀχανοῦς διαδρόμου. Ἡ στή chapelle, νὰ ψάλλη μὲ τὴν γλυκεῖα, ραγισμένη τῆς φωνή, προσευχὲς καὶ cantiques. Ἡ σ' ἓνα παράθυρο, νὰ κυττάζῃ τὰ μάκρη... Θερισμένα λειβάδια, ἀπέραντα, ὡς ἐκεῖ ποῦ σταματᾶει τὸ μάτι. Ἐρημιᾶ γύρω — γύρω. Σούρουπο γκρίζο... Μὰ κάπου ἐκεῖ πίσω, πολὺ μακροννὰ ἢ ζωή, ὁ κόσμος....

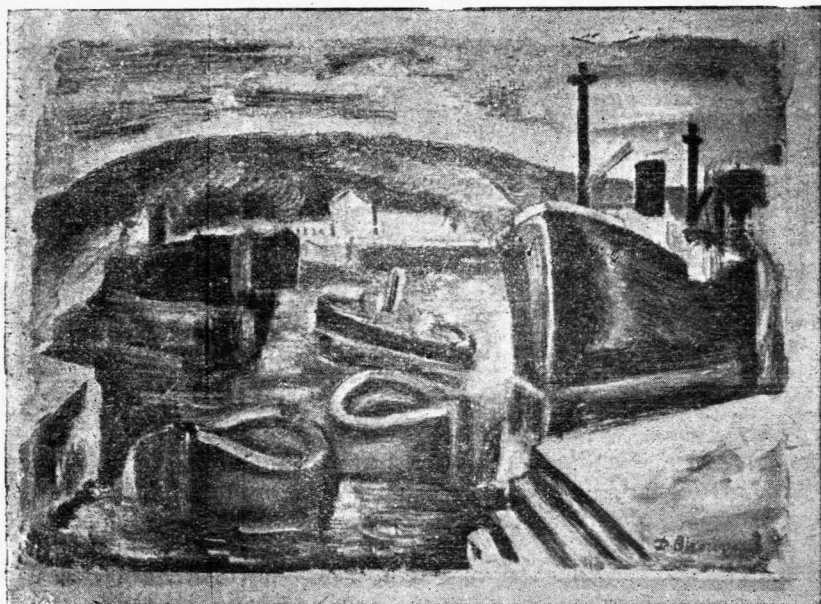
Δὲ θὰ χαμογελάῃ ὅταν εἶναι μόνη ἢ Soeur Geneviève....

Στὴ γέφυρα κάποιου βαποριοῦ. Ἀλεξάνδρεια — Μασσαλία. Ἐαπλωμένες σὲ δύο chaises — longues καὶ τὰ βιβλία κλειστὰ. Εἶχε βραδιάσει. Πειδὸ πέρα συντροφίες, κουβέντες, γέλοια, ἀρχίζανε ν' ἀραιώνουν. Ὁρα δεικνουν. Ὁς ποὺ μείνανε μόνες. Καὶ τίς ἔσβυσε τὸ σκοτάδι. Ἀρχισαν νὰ κουβεντιάζουν. Ἦταν ἀπὸ τὴ Συρία, πῆγαινε στὸ Παρίσι, στὴν ἀδελφὴ της. Ταξίδευε μόνη. Πρῶτη φορὰ ἔφευγε ἀπὸ τὸν ἄντρα της, τὰ παιδιά της, ἀπὸ τὴ Συρία. Γιὰ ἀναφυγή. Κάποια ὑπερκόπωση... νευρασθένεια. «Δὲ βαριέστε, τί μορεῖ νὰ ξέρον οἱ γιανοί. Ἡθελα νὰ φύγω καὶ ἔφυγα. Τί μορεῖ νὰ ξέρον οἱ γιανοί;... Εἶμαι νέα, εἶμαι ὡραία, εἶμαι πλούσια. Αὐτὸ βλέπουν, αὐτὸ ἔχουν. Δεκαπέντε χρόνια παντρεμένη καὶ εἶμαι μόνο τριάντα χρονῶν... Ἀθέατα δράματα. Δὲν τὰ μαντεύει κανεὶς. Νὰ λατρεύς καὶ νὰ μισῆς, νὰ σοῦ χαρίζαν τὸν κόσμο καὶ νὰ αἰσθάνεσαι ῥίγος»...

Ἡ φωνὴ της ἔγινε βαθεῖα — πειδὸ βαθεῖα καὶ πνίγηκε σ' ἓνα λυγμό. Ἐκλαιγε. Ἀνασηκώθηκα στὸ κάθισμά μου, τῶσρα κοντὰ καὶ κούμπησα στὰ γόνατά της τὰ δύο μου χέρια. «Εἶστε μιὰ ξένη, μιὰ περαστικὴ. Θὰ φύγετε καὶ δὲ θὰ σᾶς δῶ πειὰ ποτέ. Πολὺ μακροννὰ..» Ἐτσι, μωρῶ νὰ μιλήσω ἀπόψε σὰ νὰ μιλοῦσα, στὸν ἄνεμο, στὰ κύματα, σ' ἄστρα. Νὰ σᾶς μιλήσω... Καὶ μίλησε. Ὑστερα σωπάσαμε. Ἐβλεπα τὴ μικρὴ λάμψη τοῦ τσιγάρου της μόνο.... — Τὸ ἄλλο πρῶτὸ γλιστροῦσα ἓνα φάκελλο κάτω ἀπ' τὴν πόρτα τῆς καμπίνας της, κ' ἔβγαίνα στὸν Πειραιᾶ, χωρὶς νὰ τὴ δῶ.

Στὴ Βηρυττό. Ἀνατολή. Φλόγα, φῶς πολυχρωμία. Ὅλες οἱ φυλὲς τοῦ Ἰσραήλ. Θόρυβος, ἀκαταστασία, μπακλαβάδες. Κουρδοί, Ἀρμένηδες, χανοῦμισσες, φελλάχες. Μωσαϊκό. Μὰ τὸ αὐτοκίνητο προχωρεῖ, ὁ ἀγὸς τοῦ θορύβου, ὅλο καὶ σβύνει. Ἐξοχή. Μιὰ ἀπέραντη στριφογυριστὴ λουρίδα δρόμου, ἔτσι ὅπως λάμπει κάτω ἀπ'

Μ. ΒΙΤΣΩΡΗ

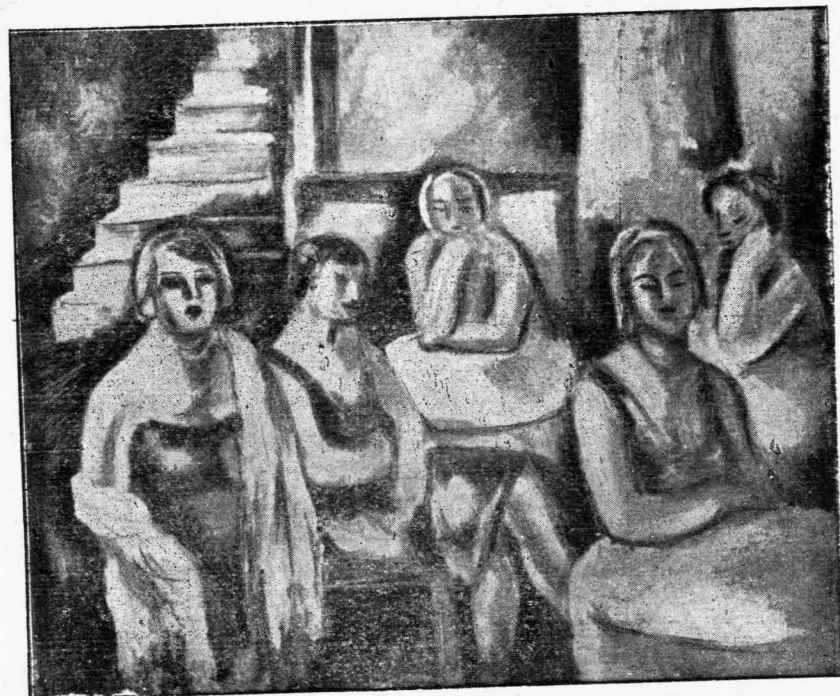
ΛΙΜΑΝΙ

τὸν πύρινο ἥλιο, μοιάζει σὰν ποτάμι, ἀπὸ πέρα.

Λίβανος. Κέδροι, καλάμια, νερά. Χωριά—ζωγραφιές. Καὶ τὸ τραίνο γιὰ τὴ Βαγδάτη... Παραμῦθι! Κ' ἕνας ἥλιος φωτιά... Ἔπειτα ἄμμος. Μόνον ἄμμος. Ἀπέραντη ἔκταση. Ἔρημος. Μιά καμῖλα—μόνο μαῦρο σημεῖο. Δίπλα, γονατιστός, ἕνας ἀράτης προσεύχεται, τὰ χέρια πρὸς τὸν οὐρανό. Ὁ ἥλιος πάει νὰ δύση. Πέρα, μικρούα, ἕνας ὄγκος ἄσπρος. Τί νᾶναι; Καὶ πᾶμε: «Ἀκόμη»: Καὶ πλησιάζουμε. «La prison des Sables». Κάτι σὰ δέος ἐκεῖ μέσ' τὴν ἀπέραντη θάλασσα τῆς ἄμμου.—«Ἀκόμη». Καὶ εἴμαστε μπροστὰ στὸ πέτρινο κλουβὶ μὲ τὰ σίδερα. Σ' ἕνα παράθυρο, πίσω ἀπ' τὰ κάγκελα, δυὸ μάτια πὸν καίνε μὲ τὴν ἄρρωστη φλόγα τοῦ ἡλίου πὸν δύει. Δυὸ μάτια! Συρία! Τὰ κνιτάζω καὶ μὲ κνιτάζου. Καὶ μ' ἀκολουθοῦν καθὼς φεύγω. Μὲ διαπερνᾶνε. «La prison des Sables»... Κ' ἕνας ἥλιος νὰ δῆ...

Σ' ἕνα δωμάτιο μισοσκότεινο, μπροστὰ στὸ γραφεῖο, μιὰ νέα, πὸν δὲν εἶναι νέα, ἕνα δειλινὸ τοῦ Μάη, πὸν δὲν εἶναι ἄνοιξη.

ΤΖΕΝΙΑ ΚΑΒΒΑΔΙΑ

Μ. ΒΙΤΣΩΡΗ

ΣΥΝΘΕΣΗ

ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΟ

Ἡ ἀγάπη στὴν καρδιά μου φυλαγμένη
περιμένει τὴν ἀφραστὴ ἐρωμένη.

Θάρσθ' τὴν ἄνοιξη, θάρσθ' μὲ τὸ φεγγάρι,
μὰ θάρσθ' κάποιος ἄλλος νὰ τὴν πάρῃ.

Θάρσθ'. Καὶ σωτηρία, ὅταν θὰ λείψῃ
—διαμάντι ἀπὸ τὴν ἄκρη τῶν ματιῶν—
ἢ θέρμη τῶν κοιμώμενων νερῶν
ἀπ' τὴν ψυχρὴ τὴ νύχτα, κ' ἀπ' τὴ θλίψη.

Ἀγάπη σ' ὄλους ἢ ἄνοιξη θὰ στείλῃ
κι' ἐμὲ τὴν τελευταία βροχὴ τ' Ἀπριίλη.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ

(Παράφραση από τον SAMAIN)

ΝΥΧΤΩΔΙΑ

Μέσα στη νύχτα ή μικρή πόλη
ἀργά βυθίζεται στους ὕπνους ὄλη·

Στὰ τρισπαλιὰ διχαλωτὰ φανάρια
λάμπη φτωχούλα τρεμοσκιοτᾶ·
σὰν ἀγκοκίτρινα μαργαριτάρια
στὰ σπίτια λάμπουνε τὰ τζάμια ἀνάγια,
μέσ' στή σελήνην ἀσημωτά.

Τὸ σούρουπο ξεψύχησε θερμὸ στίς καστανιές
καὶ στήν ὀπάλινη βραδιά τῆ ρέμβη μου θά σύρω·
εἶναι ἔρημες καὶ ἀσάλευτες οἱ πέρα γειτονιές·
ψυχή μου, ὦ ἔλα, ἀκκούμπησε στής γέφυρας τὸ γύρο
καὶ μέθυσε ἀπ' τοῦ ποταμοῦ τὸ μῦρο.

Μοναστήρι... Τὸ κυκλώνει ψηλὸς τοῖχος...
Δὲν ἀκοῦγεται ἓνας ἦχος...
Καλογραῖες.... Ὁρφανοῦλες...
Στίς ποδιές μπλὲ κορδελοῦλες...
καὶ κοιμοῦνται μοναχοῦλες....

Ἦ πόσους πόθους μιὰ νυχτιὰ βαρειά δὲ σαβανώνει!
χειλή πὸν μέσα σιῶνειρο σκάζουνε γιὰ φιλιὰ·
κρινόστηθα πὸν σπαρταροῦν στὸ κάτασπρο σεντόνι
καὶ σὰν πουλιὰ ραμφίζουνε τῆς κλίνης τῆ φωλιά...

Σᾶς σκέφτομαι, παρθενικὲς κι' ἄγνωστες ἐρωμένες,
πὸν κλαίει αἷμα ἢ σάρκα σας στοῦ πάθους τὴν ὀργή·
καὶ τὰ κορμιά σας ζωντανὰ θρηγεῖτε ἀπελπισμένες
καὶ λαχταρῶντας ἔρωτα καὶ ἀπ' ἔρωτα πνιγμένες,
θὰ ξαπλωθῆτε μιὰν ἀγῆν ἀφίλητες στή γῆ!

Ἐδῶ κοιμοῦνται πάναγνες κι' ἀμόλυντες οἱ κόρες
κι' ἴδιες ἤχουν στὸ κρούσταλλο τῆς παρθενιαῆς των οἱ ὄρες.

Ἀῦρα βελούδινη μὲ μόσχους ραίνει
τὰ δέντρα πὸν χλωμιάζουν στὸ φεγγάρι·
κι' αὐτὸ τ' ἀστέρι πὸν δειλὸ προβαίνει
κι' ὄλα σπαθίζει κι' ὄλο πεθαίνει
μὲ ζαφειρένιο μοιάζει λυχνάρι.

Μέσ' στὸ θαμπόφωτο χλωμοῦ γκαζιοῦ
θλιμμένη κι' ἀδειανὴ δείχνει ἡ πλατεία
καὶ σ' ὄλη τὴν ἀκύμαντη ἡσυχία
τὸ φόντο σχίζουνε τοῦ σκοταδιοῦ
τὰ γκριζα καὶ βουβὰ ξενοδοχεῖα.

Παράθυρο μισόκλειστο σὲ μιὰ γωνιά·
λάμπα φωτᾶ καὶ ξαγρουπνᾶ στή σκοτεινιά.
Στ' ἀνάλαφρο μεταξωτὸ τῆς ξεγλυστράει
γυναίκας ἴσκιος πὸν σκυμμένος πάει...

Τὸ παραθύρι διάπλατο τεντώνει
κι' ὁ μαῦρος ἴσκιος στὸ θεὸ σηκώνει
μπρόστια γυμνὰ πὸν ἐροήμαξαν οἱ πόνοι!

Ἦ εἰσεῖς στιγμὲς δραματικὲς πὸν ὁ στίχος δὲ θὰ πῆ!
Μάτια πὸν καίτε ὡς λίβανοι στή δίδυμή σας φλόγα·
στήθη βαρειά κι' ὀλόγυμνα πὸν βρέχετε τῆ ρώγα·
ὦ κι' ἐπικλήσεις γι' ἄρρενα πὸν πνίγει ἡ σιωπή!...

Ἦ λάμπα μέσ' στ' ἀγέρι σβύνει
ἢ «μιά» χτυπᾶ κι' ἡ νύχτα χύνει
γαλήνη, ὀλύμπια γαλήνη.

M. ΚΑΝΕΛΛΗΣ

ΜΙΝΩΣ ΖΩΤΟΣ

(ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΜΙΑ ΖΩΗ)

Ὁ Μίνως Ζῶτος βρίσκεται πιά σὲ κατάσταση πού τῆς εἶναι ἀδι-
άφορη ἡ γνώμη τοῦ κοινοῦ. Ἐκεῖ ὅπου ἀποσύρθηκε ἀπὸ μῆνες τώ-
ρα, δὲν φτάνουν οὔτε βαθμολογίες κριτικῶν οὔτε σχόλια περιοδικῶν.
Αὐτὰ τὰ πράγματα ἐνδιαφέρουν μοναχὰ τοὺς ζωντανοὺς—καὶ ὄχι
πάντα. Συμβαίνει μάλιστα σὲ μερικοὺς νὰ τὰ θέλουν καὶ νὰ τὰ γυ-
ρεύουν μὲ λαχτάρα, κι' αὐτὰ νὰ μὴν ἀποφασίζουν νὰ προβάλλουν
πρὶν περάσει ὁ καιρὸς τους. Μᾶς ἔρχονται, τὰ πρόσχαιρα μηνήμα-
τα, τότε πού δὲν τὰ χρειαζόμαστε, πού μῆτε τὰ αἰσθανόμαστε καθό-
λου, ἀνώτεροι ὑστεροφημίας, στὰ κατὰβαθα πού θάμαστε τῆς γῆς.
Μὰ ὁ πεθαμένος δὲν πρόκειται ὅπως φαίνεται νὰ γνωρίσει τέτοια ἀ-
συναίσθητη εἰρωνία. Μακρυνὰ ἀπ' τὸ θόρυβο ὅπου ἔκαμε τοὺς εἴκο-
σι τόσοι κύκλους τῆς ζωῆς του, ἔτσι ἀθόρυβα γύρισε καὶ στὴν ἀνυ-
παρξία, πού τὴν ὀνομάζουμε οἱ λεγόμενοι αἰωνιότητα. Γιὰ τὴν νε-
κρολογία του δὲν κρατήθηκε οὔτε ὁ λίγος τόπος πού ἔπιαναν μέσ'
τὰ ἀνεπίσημα περιοδικὰ οἱ στίχοι του: οἱ νέοι εἶναι πάντα ἀνυπόμο-
νοι καὶ δὲν ἔχουν διάθεση νὰ θυσιάσουν τὴ δόξα τους σ' ἐπιτάξεις
τιμές. Ἀπομένουν ὅμως οἱ φίλοι. Τί, θ' ἀπιστήσουν κι' αὐτοί, τόσο
γλήγορα, στὴ μνήμη τοῦ νεκροῦ; Μὰ ἐτοῦτο θάταν ἡ χειρότερή
τους καταδίκη—καταδίκη θεληματικὴ, κι' ὄχι σὰν τὴ δική του πού
τὴν ὤρισε ἡ μοίρα. Ὅχι λοιπόν, ἄς μὴ γίνει τέτοια λησμονιά. Τὰ
μάτια του πού εἶχαν κάτι ἀπ' τὴν ἀθάνατη φλόγα, κι' ἂν ἔπαψαν
νὰ φαίνονται ἄς μὴ λησμονηθοῦν τὸν ἴδιο χρόνον.

* *

Ὁ Μίνως Ζῶτος τὰ κυριώτερα χρόνια του, τὰ τελευταῖα, τὰ πέ-
ρασε στὴν Ἀθήνα, λογιστὴς τῆς Δημοκρατίας. Εἶχε γραφεῖ στὴν ἀρ-
χή καὶ στὰ νομικά, μὰ δὲν παρακολούθησε μαθήματα καὶ δὲ νιά-
στηκε ἄλλο γιὰ Ἐπιστήμη. Ὁ ἄνθρωπος πού λάτρνε τοὺς στίχους
ἦταν ἀφιερωμένος τίς ἐργασίες ὧρες του στίς τέσσερις πράξεις τῆς
ἀριθμητικῆς, ἀπάνον σὲ πολυσέλιδα κατὰστιχα πού κρόνιζαν τὴν
πληρωμὴ τῶν ὑπαλλήλων. Κατάλογος ἡμερομισθίων, χρηματικὰ ἐν-
τάλματα, χαρτόσημα, ὑπογραφεὶς—αὐτὲς ἦταν οἱ ἀσχολίες πού τοῦ
ἀπαιτοῦσε τὸ δημαρχιακὸ ἐφτάωρο. Τὰ πρόσωπα τοῦ ὑπηρεσιακοῦ
του περιβάλλοντος ἦταν οἱ πεντέξη συνάδερφοι τοῦ ἴδιου γραφείου,
στερεότυποι καὶ ἀμετάθετοι, κι' ἓνα μπουλοῦκι προλετάριοι, φάτσε
τυραγνισμένες ἀπὸ τὴ δουλιὰ, ἐργάτες τῆς ὁδοποιίας. Τοὺς πρώτους
τοὺς ὑπόμνε, ἀπὸ ἀνάγκη, κάθε μέρα. Μὲ τοὺς ἄλλους, τὴν ἀτέλει-
ωτη σειρά, δὲν ἔρχόταν σ' ἐπαφὴ παρὰ κάθε φορὰ πού στρωμώχ-
νονταν μπρὸς στὴ θυρίδα γιὰ τὸ κακοδουλεμένο τους μηνιαῖο.
Τὸν τελευταῖο καιρὸ, μὲ τὸ χειρότερο τῆς υἰείας του, εἶχε παρατή-

σει τὰ γραψίματα καὶ δὲν ἔκανε ἄλλη δουλιὰ ἀπὸ τὸ πλέρωμα. Εἶ-
ταν ὁ μόνος ποιητὴς, ἀπ' ὅσους ἐγὼ ἔτυχα ὡς τὰ τώρα, πού εἶχε
στὰ χέρια του μπόλικους παράδες. Ἐπλεε μὲς στὸ χοῦμα κι' εἶναι
δόσκολο νὰ μὴ φανταζόταν, ὑποταχτικὸς αὐτός, τῆς φαντασίας, πὼς
ὅλος ἐκεῖνος ὁ πλοῦτος δὲν ἦταν καὶ λίγο δικός του. Ὅταν ὅμως
τὸν ἔριξε κάτω ἡ ἀρώστια καὶ μὴν ἔχοντας πιά δύναμη νὰ ἐργαστεῖ,
ἔφυγε γιὰ τὴν πατρίδα του, θὰ τὰ στερήθηκε ὅλα μονομιᾶς.

* *

Κοντὸ ἀνάστημα, πρόσωπο μελαχρινό, ὠραῖα μαλλιά. Τὸ μάτι
τοῦ γλύκαινε πιδὸ πολὺ τὴν ἡμερὴ ὄψη, μὰ κι' ἔκοβε μαζί, διαπερα-
στικό. Φοριόταν πάντα του καλὰ καὶ συχνὰ γύριζε ξεκούφωτος. Εἶ-
χε κέφι σχεδὸν ἀδιάκοπο, μιλοῦσε καὶ χαριτολογοῦσε ὀλωσδιῶλου ἀ-
βίαστα, κι' ὅσο γι' ἀπαγγελία ποτὲ δὲν κουραζόταν νὰ λέει ποιήματα,
κουβέντιαζε μ' εὐκολία καὶ χάρη, σωστὸς τεχνίτης τοῦ λόγου, κι' ἦ-
ταν εὐχαρίστηση νὰ τὸν ἀκοῦς, καθὼς μάλιστα σπάνια θὰ τὸν ἔβλε-
πες ἐρεθισμένο. Σύχναζε ταχτικά στὰ καφενεῖα. Μαγερεῖο δὲν ἄλ-
λαζε—ἦταν ἀνοικονόμητος, καὶ μὲ ὅλο τὸ μισθὸ πού ἔπαιρνε ἔπιε
ὀλοένα χρωμένους. Δὲν πήγαινε σὲ διαλέξεις, οὔτε σ' ἐκδρομὲς Προ-
τιμοῦσε τὰ φιλολογικὰ κέντρα τῶν νέων—ἔταν ὑπῆρχαν—καὶ τίς
λέσγες τῶν καλλιτεχνῶν, ὅπου βρίσκονται τὸ περισσότερο κυρίες,
ἀγογότερα πού εἶχε εἴσοδο κι' ἐκεῖ. Ἀχώριστη παρέα του ἦταν δυὸ
τρεις συνομήλικόι του, καὶ πολλὲς φορὲς κανένα θηλυκὸ ἀπὸ κείνα
πού κερδίζουνται δίχως αἰσθηματικότητες. Εἶχε συνηθίσει τὴν Ἀθή-
να καὶ δὲν ἀπομακρυνόταν ἀπ' αὐτή, μόνο σὲ καμιά κρίση τῆς ἀ-
ρώστιας του τὸν χάναμε γιὰ καναδὸ μῆνες. Εἶχε τὴ φυματίωση κά-
που δέκα χρόνια μέσα του, καὶ ὅμως φύλαγε ὡς τελευταῖα ἀκμαῖο
τὸ ἠθικό του. Ἦθελε μάλιστα νὰ δείξει καὶ ὑπεροπτικὴ ἀδαφορία,
ἀταραξία ἀπέναντι τῶν βακίλων, μὰ δὲν τὸ κατάφερε καλὰ: ὁ Μο-
ρεᾶς, ἐκεῖνος λὲν πὼς ἦτανε καταφερτζῆς ἀπ' τοὺς σπουδαίους.

* *

Εἶναι ἀρκετὰ ἀναπτυγμένα τὰ κοινωνικὰ γνωρίσματα του. Φρόν-
τιζε νὰ μὴν δυσαρεστεῖ τοὺς ἄλλους, ἔκανε καλὸ ὅπου μπορούσε καὶ
χωρὶς νὰ δείχνεται, πρόσεχε καὶ συμπονοῦσε ὅσο λίγοι ἀπ' τοὺς
μορφωμένους τῆς ἡλικίας του. Πολλοὶ γνώρισαν μικρὲς εὐεργεσίες
ἀπ' τὸ Ζῶτο, σὲ ὦρα ἀνάγκης. Ἀμέλησε ὅμως ν' ἀπλώσει τὸ χέρι
του ὡς τὴ ρίζα τοῦ κακοῦ. Ἐμεινε ὡς τὸ τέλος ἔξω ἀπ' τὸ κίνημα
πού ἐπεστράτευε ἐνθουσιασμένη τὴ νεολαία τοῦ καιροῦ του. Ἦ κο-
σμογονικὴ μπόρα πού ορχόταν ἀπὸ τὸ βορᾶ τὸν ἄφισε ἀσυγκίνητο.
Τὸ ἐνστικτὸ του ἀλάθευτο σὲ πολλὰ, δὲν τὸν ὀδήγησε στὴν ἐπανά-
σταση. Ὁ ἄνθρωπος πού εἶχε λίγο πολὺ δική του γνώμη γιὰ ὅλα,
ἐμποδίστηκε ἐδῶ ἀπὸ τὴν προκατάληψη. Δὲν εἶχε δοκιμάσει τὴν πε-
ριέργεια νὰ ρωτήσῃ καὶ νὰ μάθει μοναχὸς του τὴν ἀλήθεια, γι' αὐ-
τὸ παραδεχόταν τίς ἠλιθιότητες τοῦ πλήθους. Ἴσως νὰ μὴν ἔφταιξε

λιγότερο σ' αυτό και η επιπολαιότητα μερικῶν ἀπ' τοὺς νεοφώτιστους τῆς καινούργιας ἰδεολογίας: τί ἀξία μπορεῖ ν' ἔχει μιὰ θεωρία μὲ παρόμοιους ὁπαδούς; Ὁ Ζῶτος ὅμως φοβόταν πρὸ πάντων γιὰ τὴν τέχνη του. Αὐτὴν, τὴν ἤθελε ἀνεξάρτητη, ἀπείρακτη, ἀπλησιαστή, κλεισμένη σὲ ζήλευτὸ περιορισμό. Ἄν ἡ σημαία της μιὰ μέρα κυμάτιζε στὸ δρόμο, μποροῦσε καὶ νὰ πιτσιλιστεῖ ἀπὸ τὴ λάσπη. Ἡ μάζα εἶναι ἀξεστη καὶ δὲν καταλαβαίνει ἀπὸ ποιήσεις. Μὰ κι' ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει ὑποχρέωση νὰ ἀγωνιστεῖ, ἀλλάζοντας τὴ χιλιάρική του διακονία μὲ μιὰ ξένη ἐπιχείρηση ἀβέβαιου κίολας ἀποτελέσματος.

* *

Ἡ ποίηση ὅμως τὸν εἶχε ἀφοσιωμένο της πιστό. Ἄπ' ὅλα τ' ἀφρημένα ὀνόματα ποὺ μοιράζονται τὴ λόξα μας, μονάχα ἐκεῖνη κυβερνοῦσε τὴν ψυχὴ του. Αὐτὸ τὸ τέρας ποὺ λέγεται φιλολογία ἀμφιβάλλω ἂν ἀπομύζησε τόσο αἷμα ἀπ' τὴν καρδιὰ ἄλλων ὀμοτέχνων του. Ἄλλοι μπορεῖ νὰ τύπωσαν περσότερα βιβλία, νὰ δούλεψαν τὴν τέχνη μ' ἐφόδια μεγαλύτερα, νὰ γέρασαν καὶ ν' ἄσπρισαν ἀπάνου σὲ χειρόγραφα. Ὁ Ζῶτος, ἂν δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσει πολύχρονη ἐργασία καὶ τίτλους πολυσήμαντους, δὲν πέρασε ὅμως οὔτε μέρα χωρὶς νὰ δώσει μιὰ σκέψη του στὴν ποίηση. Τὴν ἀγαποῦσε μὲ τὸ πάθος τῶν νεανικῶν του χρόνων, μὲ ἀνιδιοτέλεια καὶ αὐταπάρηση, καὶ ἄς μὴν εἶχε νὰ περιμένει ἀνταπόδοση ἰκανή. Μποροῦμε νὰ πούμε πὼς τὸ τραγοῦδι βρέθηκε γι' αὐτὸν ἀληθινὴ λύτρωση. Καὶ στὶς χειρότερες στιγμὲς του θάβρισκε ὅπως ὅπως διάθεση γι' ἀπαγγελία, γι' αὐτοσχεδίασμα. Πολλὲς φορὲς τὴ νύχτα, ὧρες μεσονυχτικές, ἀνησυχοῦσε πρωτότυπα μὲ τὴν ἐξασκημένη του φωνὴ χροτάτους ἀστούς ποὺ κáναν τὸν περιπάτο τους ἀπὸ τὸ Σύνταγμα στὸ Ζάππειο. Ἄκόμα κι' ὅταν εἶχε χάσει τὰ ξενύχτια τῆς πρωτεύουσας, χαμένος σχεδὸν κι' ἀπ' τὴ ζωὴ, μαζί μὲ τὴ μιὰ ποὺ τὸν ἐξάντλησε, τὸν ἐφλόγιζε κι' ἡ ἄλλη θέρη, ἡ ποθητὴ του. Μιὰ ὀλόκληρη συλλογὴ του, ἀνέκδοτη, συμπληρώθηκε ἀπ' τὸν ἐτοιμοθάνατο στὸ χωριό του, τὸ Νιοχώρι τῆς Αἰτωλίας.

* *

Ἀξιοθαύμαστη ἦταν ἡ κρίση αὐτοῦ τοῦ νέου· κρίση σὲ ζητήματα, ἐννοεῖται, φιλολογικά. Ἔκρινε μὲ γνώση καὶ ἀσφάλεια, δυσανάλογη πρὸς τὴν ἡλικία καὶ τὴν πείρα του.

Σὰν πολὺπειρος ξεχώριζε τὸν στίχο τὸν καλὸ κι' ἤξαιρε νὰ τεχνολογεῖ μὲ λεπτότατες παρατηρήσεις. Σ' ἓνα τετραστίχο ποὺ ἄξιζε τὸν κόπο, ἔβρισκε αὐτὸς λεπτομέρειες ποὺ δὲν ἦταν εὐκόλο στὸν καθένα νὰ τίς δεῖ. Ἐμάντευε τίς μυστικὲς αἰτίες ποὺ ἔκαμαν τὸν ποιητὴ νὰ ἐκφραστεῖ μ' ἐτοῦτον τὸν τρόπο ἢ μὲ τὸν ἄλλον, ἐτοποθετοῦσε σίγουρα τὴν πρόθεσή του, ἐξηγοῦσε τίς κινήσεις του μ' ἐξαιρετικὴ διαίσθηση. Ὁ Μίνως Ζῶτος ἦταν γιὰ τὴν ἐρημνεῖα ποιημάτων αὐθεντία. Ἐπειτα κάτεχε κάθε γνώση τεχνικὴ χρῆσιμη γιὰ τὴν

κατασκευή τῶν στίχων. Οἱ κανόνες τῆς στιχογραφικῆς, οἱ ἰδιοτροπίες τῆς ρίμας, οἱ ἀπαιτήσεις τῆς εὐφημίας, οἱ ἀναλογίες περιεχομένου καὶ μορφῆς, ὅλες αὐτὲς ἡ ἀκολουθίες τῆς ποιητικῆς ἐμπνευσης τοῦ ἦταν γνωστὲς μὲ τὸ παραπάνου. Τὶς ἀνακάλυπτε στοὺς ξένους στίχους καὶ τίς ἐφάρμοζε φυσικά καὶ στοὺς δικούς του, ποὺ γι' αὐτὸ εἶναι τόσο τεχνικοί, φιλοδουλιὰ ἀπ' τὸν πρῶτον ὡς τὸν τελευταῖο. Ἄν ἀποφάσιζε ὁ Ζῶτος νὰ ἐπιδοθεῖ στὴν κριτικογραφία, θ' ἀναδειχόταν ἓνας ὑπεράξιος κριτικός. Εἶχε ἀσφαλτὴ τὴν αἴσθησι τοῦ στίχου κι' ἐπικοινωνοῦσε ἀπευθείας μὲ τὸν ποιητὴ

* *

Ἐπαιξιν κάποιο ρόλο κι' οἱ γυναῖκες στὴ ζωὴ του· ὄχι ὅμως ὅσον ἐπιθυμοῦσε καὶ ἕως φαντάζονταν ὁ ἴδιος. Εἶχε μεγάλη κλίση πρὸς τὸ φύλο τῆς χάρις καὶ τῆς ὑποκρισίας, μὰ δὲν ἔβρισκε ἀπὸ κεῖ τὴν ἀνταπόκριση ποὺ περιέμενε. Ἐξὸν ἀπὸ τὴν ἀγραμμάτη νησιωτοπούλα ποὺ τὸν ἔκανε νὰ μαρτυρήσει στὰ χέρια της καὶ νὰ τῆς γράφει ἀκόμα καὶ ποιήματα, τὴ Βέρα μὲ τὰ μαύρα μάτια καὶ τὸ λαστιχένο σῶμα, μὲ καμιὰν ἄλλη δὲ συνδέθηκε στενά. Ὑπῆρχαν στὴ ζωὴ του κι' ἄλλοι σύνδεσμοι αἰσθηματικοί, ἀμφίβολοι ὅμως καὶ ἐφήμεροι, χωρὶς πάντως ἐπιρροὴ στὴν ἐμπνευσί του. Μολαταῦτα ὅλα σχεδὸν τὰ τραγοῦδια τῆς δευτέρας του συλλογῆς εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ μιὰ γόησσα, ποὺ καὶ νάθελε δὲν τῆς ἐπιτροπέταν νὰ δώσει πιά δείγματ' ἀγάπης, στὴ θέση ποὺ βρισκόταν. Ἡ μοιραία αὐτὴ γυναῖκα, ποὺ τ' ὄνομά της κάπου θὰ φιλοξενηθεῖ στὰ φιλολογικά μας χρονικά, πρὶν ἀποχαιρετίσει γιὰ πάντα τὴ ματαιότητα αὐτοῦ τοῦ κόσμου, εἶδε νὰ σέρνεται μπρὸς στὸ κρεβάτι της, μαζί μὲ τόσοσους ἄλλους ποὺ τὴ θάνασαν μὲ στίχο ἢ μ' ἐξομολόγησι, καὶ ὁ εὐαίσθητος ποιητὴς τοῦ «Ἀφιερώματος». Ὁ ἔρωτάς του πρὸς αὐτή, ἂν καὶ δὲν ἔφτασε στὴν ἐπαφὴ τὴν τελικὴ, στάθηκε, μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, ὁ γονιμώτερος γιὰ τὸν εὐνοουμένο τῶν μουσῶν. Κι' ἂν δὲν ἦταν ἡ ἀρώστεια ποὺ ἀπαιτοῦσε γι' ἀντιστάθμισμα ποσότητος καὶ πλήθος, μποροῦσε νὰ πεθάνει ἱκανοποιημένος κι' ἀπ' αὐτά, δίχως νὰ ζητήσῃ νὰ τοῦ πολλαπλασιάσονται ὅπως ὅπως οἱ γυναῖκες γνωριστές.

Ὁ Ζῶτος ἀνατράφηκε μὲ τὰ ποιήματα τοῦ Μαλακάση. Τοπικιστὴς αὐτὸς ὅπως ὅλοι οἱ ἐπαρχιώτες στὴν ἀρχή, βρέθηκε στὸ μεσολογίτη ποιητὴ τὸν τεχνίτη ποὺ γύρευε ὁ πρωτόπειρος ζήλος του. Οἱ μελωδίες ποὺ πρωτάκουγε ἀπὸ κεῖ τὸν ἐσυνάρπασαν μὲ τόσην ἀξαρνιά, ποὺ γιὰ καιρὸ ἔπειτα δὲν ἀναζήτησ' ἡ ἀκοή του νέους ἤχους. Ἡ πίστη του στὸ δάσκαλο ἐνισχύθηκε πὺ πολὺ ὅταν ὁ νέος συμπατριώτης γίνηκε δεκτὸς στὴ συντροφιά του καὶ ἀνταμώνονταν συχνότατα μαζί του. Ἐξακολουθοῦσε νὰ διατηρεῖ ἀκόμα πρὸς ἐκεῖνον τὸν πρῶτο θαυμασμὸ καὶ σχεδὸν μὲ δυσπιστία διάβαζε στίχους ξένου, μολονότι τὸ διάβασμά τους ἦταν ἀπ' τίς κυριώτατες φροντίδες του. Ὅσοι σύχναζαν στὰ φιλολογικά καφενεῖα τοῦ καιροῦ θὰ θυμοῦν-

ται πού ἔλεε καὶ ξανάλεε καὶ δὲν ἐχόρταινε νὰ λείει τὸ Μπαταριά. Μαζὶ μὲ τὴν πρωτοτυπία δέχτηκε καὶ τὴ μεταφραστικὴ ἐργασία τοῦ Μαλακάση ἦταν δηλαδὴ καὶ θανατοκτοῦ τοῦ Μορεάζ. Ἐπιπλέον ἀκολουθοῦσε τὸ Μαλακάση σὲ κάθε φιλολογικὴ προτίμησή του. Ἔτσι πέρασε μαζὶ του ἀπὸ τὸν Ἐρωτόκοιτο, γνωρισμένον ἀπὸ ἀποσπάσματα πού θυμόταν ὁ ποιητής, ἀγάπησε τὸ Φιλύρα, ἐνθουσιάσθηκε μὲ τὸν Καρωτάκη γιὰ νὰ καταλήξει τελευταῖα σὲ γεροντικὲς ἀδυναμίες ἐκείνου. Ὑστερᾶ ἀπὸ τὸ Μαλακάση ὁ Ζῶτος λογάριάζε καὶ ὅλους τοὺς κατοπινούς μὲ κάποια ἀξία στιχοπλέχτες τῆς Αἰτωλοκαρνανίας. Πρόσεχε ὅμως κρίνοντας μὲ ἀμεροληψία καὶ κάθε νέο στιχοῦργό πού θὰ παρουσιαζόταν στὰ περιοδικὰ ἢ στὰ βιβλιοπωλεῖα, ἔτοιμος νὰ χειροκροτήσει τὶς ἐπιτυχίες.

Ἔπειτ' ἀπ' αὐτὰ εὐκόλα μπορεῖ νὰ παρατηρηθεῖ ἡ ἐπίδραση πού ἄφισαν στὰ ποιήματά του ἡ στιχοῦργικὴ εὐστροφία τοῦ Μαλακάση, ἡ ἀρχαιοζήλη φιλοσοφία τῶν «Στροφῶν» καὶ ὠρισμένοι γεωτερισμοὶ μεταγενεστέρων ποιητῶν μας. Ὁ στίχος του, ὅσον κι' ἂν φυλάγεται ἀπὸ τὶς κακοποιές—ἢ, καλύτερα, γι' αὐτὴν ἴσα ἴσα τὴν αἰτία—, δὲν ἄντεχε νὰ προχωρήσει ἂν δὲ στεκόταν στὰ ὀνομασμέν' αὐτὰ οἰκόπεδα. Ἡ ἔμφυτη καλαισθησία του τὸν ἔφερε ἀμέσως σὲ πρότυπα καλὰ, ἀφίνοντας κατόπι τὴ συνέχεια σὶς ἀτομικὲς του δυνατοτήτες ὡς πού, τώρα, νὰ τράβηξαν αὐτές; Ἡ ἀπάντηση σ' αὐτὸ θάταν μαζὶ καὶ ἀξιολογικὴ τοποθέτηση τοῦ ἔργου του. Μόλο πού εἶναι δύσκολο νὰ μιλήσει κανεὶς μὲ βεβαιότητα γιὰ κάτι πού ἀφοῦ τὸ εἶδε ἀπὸ πολὺ κοντὰ δὲν περιμένε νὰ τὸ παρατηρήσει κι' ἀπ' ἀπόστασι, φαίνεται πὼς ὁ Ζῶτος δὲν εἶχε τύχη νὰ συμπληρώσει τὴν ἐξέλιξή του. Οἱ ἱκανότητές του ποικίλες καὶ δυσκαλόβροτες, ἔμειναν οἱ περισσότερες στὸ κατώφλι τῆς πραγματοποίησης. Κι' εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἡ ἀνάδειξη τῶν καλλιτεχνικῶν προσόντων του θὰ γινόταν ἀργότερα, μὲ τὸν καιρό. Ὁ Ζῶτος, γιὰ ὅσους τὸν εἶχαν γνωρίσει, παρουσιαζόταν ἀπὸ χρόνια τώρα σὰν κατασταλαγμένος, ἰσχυρόγνωμα σταματημένος σὶς ἀντιλήψεις καὶ τὶς ἐπιδιώξεις του. Ὅτι ἔκανε ἦταν γι' αὐτὸν καλὰ καμωμένο καὶ δὲν ἀνησυχούσε γιὰ τὸ παραπέρα. Ἡ αὐτοπεποίθησι πού ἔδειχναν οἱ δάσκαλοι εἶχε μεταδοθεῖ καὶ στὸ μαθητή.

* *

Γιὰ ὅλα ὅμως αὐτὰ ἔφταιγε ἡ ἀρώστια. Αὐτὴ τοῦ θόλωνε σιγὰ σιγὰ τὴν κατακάθαρη αἴσθησι τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀδικούσε τὴ νοημοσύνη. Ἄν ὁ Ζῶτος κινούσε ἀπ' τὸ χωριὸ γιὰ τὴν πρωτεύουσα δίχως νάχει—πατρικὴ κληρονομία—, τὸ δηλητήριο μὲς στὸ αἷμα, θὰ γινόταν ἀλλιόωτικος ἐκεῖ. Θὰ γνώριζε τὴ ζωὴ ἀπ' τὴν καλὴ τῆς καὶ θὰ τὴν τραγουδοῦσε, μὲ τρόπον πὺ εὐχάριστο, ὄχι στὸν τόνο τοῦ μοιρολογιοῦ. Ἀλλὰ καθὼς εἶχε ἀπὸ μικρὸς μέσα του τὴν ἐλονοσία,

δὲ μποροῦσε νὰ ἐλπίζει καλύτερα ὑστερονά. Ἡ στερημένη ζωὴ τοῦ ὑπαλλήλου χειροτέρευσε τὴν ὑγεία του καὶ τὸ σῶμα του δὲ μπόρεσε ν' ἀνθέξει σὶν δοκιμασία. Ἔπειτ' ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τὰ κάπως θαρρετά, τὸ βάδισμα ἔγινε σχεδὸν σημειωτό. Ἡ πηγὴ, ὅτε θ' ἀνάβλυζε ἢ ἐμπνευση ὄλο δροσιά, στείρευσε πρὶν ἀκουστεῖ καλὰ καλὰ. Ὁ νέος ποιητής, ἀφοῦ ἔπαψαν τὰ γύρω του νὰ φαίνονται ὠραῖα, κλείστηκε στὸν ἐντὸς του καὶ βάλθηκε στὴν αὐτοανάληψη. Ἐλείπαν ὅμως ἀπ' τὶς ἐξομολογητικὲς του διαχίσεις μεστομένοι πόνοι, ἄρτιες συγκινήσεις, λαγαρισμένα συναισθήματα. Ἡ φωνὴ του ἀκούστηκε σὰν κάτι τὸ ἐτοιμόσβηστο, δὲν εἶχε μέσα τῆς παλμούς γενναίους. Ὁ καιρὸς πού περνάμε, πρόδρομος σπουδαίου μέλλοντος, ἀπορήγει ἀμέσως τὰ ἄχρηστα. Ἄς τὸ καταλάβουν πὰ κι' οἱ ποιητές μας πὼς γιὰ νὰ προσεχτοῦν κι' αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους των πρέπει νὰ τοὺς φτάσουν καὶ νὰ τοὺς ξεπεράσουν—δὲν ἀρκεῖ νὰ τοὺς ξαίρουν ὅπως τώρα γιὰ τύπους παθολογικούς.

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

ΕΡΕΥΝΑ Ι.

(Βλ. τεύχος «ΡΥΘΜΟΥ» Μαῦου, σ.λ. 236—240)

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Εἶμαι πολὺ στενοχωρημένος, πού δὲν ἔχω ὅλον τὸν καιρὸ στὰ χέρια μου, γιὰ νὰ μπορέσω, ὅσο διεξοδικὰ θὰ ἐπιθυμοῦσα, ν' ἀποκριθῶ στὰ ἐρωτήματα τοῦ «Ρυθμοῦ»

Ὡς τόσο, δὲ δυσκολεύομαι νὰ βεβαιώσω, πὼς εἶμαι ἀπὸ κείνους, πού πιστεύουν ἀπόλυτα στὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν χρησιμότητα ἀκόμα τῆς ποίησης. Βέβαια, σήμερα ἡ ποιητικὴ φαντασία ἔχει στενέψει, γιὰ τὴν πραγματικὴ ἀκάθεκτη, καταπάτησε ἓνα μεγάλο, πολυσήμαντο μέρος τῆς περιοχῆς τοῦ ὄνειρου ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ τραχὺς ἀγῶνας τῆς ζωῆς δὲ δίνει σὲ γόνιμα πνεύματα τὴν ἀνεσι κείνη πού τοὺς εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ ἀπλώσουν λεύτερα τὸ φτερά του καί, παράλληλα, ἡ κριτικὴ δίψα, πού μᾶς κατέχει λίγο ὡς πολὺ ὅλους, σκοτώνει τὴν ὄνειροπόλησι, πληγώνει τὴν καρδιά, πού ἀνάγκη νὰ εἶναι μέσα τῆς ἀδολῆ, γιὰ νὰ τραγουδήσει, δεσμεύει τὴν πίστη κι' ἀλλάζει τὴν ἔξαρησι σὲ πύρετό, τὴ ρέμβη σὲ ἐφιάλτη καὶ τ' ὄνειρο σὲ χλευασμό. Ὅλα τοῦτα ἀπομακρύνουν τοὺς ποιητές περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ, ἀπὸ κάθε ἐπαφὴ μὲ τὸ γύρω τους κόσμο, τοὺς περιχαράκωνουν στὴν περιοχὴ τους καὶ τοὺς κάνουν δυσκολοπλησίαστους στὸν ὑπόλοιπο κόσμο. Μά, πέρ' ἀπὸ τοῦτα, ὁ ποιητὴς μένει πάντα μιὰ καθολικὴ προσωπικότητα, στοχαστὴς καὶ προφήτης καὶ μάντις μαζὶ, πού δραματίζεται τὰ μέλλοντα τῆς ἀνθρωπότητας ἢ ἐκφράζει, μέσα στὴν πάντα, ὁποιαδήποτε κι' ἂν εἶναι τὰ ὄνειρα, πού τὴν ταράζουν, ἀριστοκρατικὴ του μοναξιά τὶς ἀνησυχίες, τὶς

ἐξάρσεις καὶ τὶς ἀγωνίες τοῦ παρόντος. Βρίσκω, πὼς ἡ ποίηση σήμερον ἔχει γίνει ἐσωτερικώτερη, πνευματικώτερη, γυμνότερη ἀπὸ περιττὰ στολίδια καὶ συνεπὼς πρὸς ἀνθρώπινη. Τοῦτο τὸ τελευταῖο γὰρ τὴν δική μου ἀντίληψη εἶναι τὸ σημαντικώτερον. Γιατὶ καθαρίζει καὶ τὴν ἄλλη μου σκέψη, πὼς δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ποῦμε ποιητὴ κείνον ποὺ δουλεύει μόνον ἐγκεφαλικά, μὰ ὅποιον ἔχει τὴν δύναμη, τὴν θέρη τῆς καρδιάς του καὶ τὴν ἀγωνία τῆς ψυχῆς του νὰ τὴν περνάει μέσα ἀπὸ τὸ πνεῦμά του καὶ νὰ τὴν ἀποπνευματώνει.

Ἡ ποίηση δὲ μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνει ὄργανο ἐπιδίωξης ξένων πρὸς τὴν οὐσία τῆς σκοπῶν. Ὁ ποιητὴς ὡς τόσο ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κινήθῃ σ' ὅποια περιοχὴ θέλει ἀρκεῖ νάναί πραγματικὰ ποιητὴς. Μπορεῖ νὰ ἐκφρασθῆ, νὰ ἐκδηλωθῆ, ἔτσι ἢ ἄλλοιῶς μὰ ποτὲ δὲ θὰ κατέχει τίποτε, ἂν ἡ ψυχὴ του δὲν εἶναι γεμάτη, ἂν ἡ καρδιά του δὲ φλέγεται ἀπὸ τὶς ἀγωνίες τοῦ αἰώνιου ἀνθρώπου, ποὺ μπορεῖ νάναί ὁ ἑαυτὸς του, μπορεῖ νάναί κι' ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα. Ἀπὸ μὰ τέτοια ποίηση ἔχει καὶ θάχει πάντα ἀνάγκη ὁλος ὁ κόσμος. Καὶ μὰ τέτοια ποίηση εἶναι πάντα χρήσιμη, γιατί, λυτρώνει τὸν πληθὸς ἀπὸ τὶς σκοτεινές του ὁρμές κι' ἀπὸ τὶς ἀκαθόριστες ἀνησυχίες του.

Ἡ ποίηση σὲ παρακμῆ; Ἴσως ναί, ἴσως ὄχι. Ἴσως ναί, ἂν λογαριάσουμε ἀπὸ τὴ μὰ μεριά τὴν ἐντέλεια τῶν κλασσικῶν, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ σκοτεινὴ ἀνησυχία τοῦ σύγχρονου πνεύματος καὶ τὴν ἀπορρόφηση τῶν καιρῶν μας ἀπὸ τὰ προβλήματα τοῦ ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ τὸ φόβο ἢ τὴν ἐλπίδα γὰρ τὸ αὔριο. Ἴσως ὄχι, ἂν στοχαστοῦμε, πόσο στὶς μέρες μας ἡ ποίηση ἔσπασε τὰ καλοῦντα τῆς μῆξε μέσα στὸν περὶ λόγον, μῆξε μέσα στὴ ζωὴ. Ἐγὼ δὲ βρίσκω, πὼς γινήκαμε τόσοπραχτικοί, ὅσο μερικοὶ ὑποθέτουν. Μὰ πὼς ἀντίθετα, ἕνα ῥίγος δυνατὸ ποίησης διαπερνάει σήμερον πέρα γὰρ πέρα ὅλη τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ σὲ κάθε τῆς ἐκδήλωσιν. Κοίμα μόνον, ποὺ τὸ ῥίγος αὐτὸ δὲν καταφέρνει νὰ βρεῖ τὴν τέλεια ἐκφρασὴ του σ' ἕνα ἔργον αἰώνιον.

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Δὲν εἶναι νέον στὸν τόπον μας τοῦτο τὸ μάταιον ῥῶτημα. Ἄν θυμᾶστε, εἶχα ἀπαντήσῃ κι' ἄλλοτε σ' αὐτό. Τὸ εἶχε προκαλέσει τότε στὴ «Νέα Ἐστία» ὁ φίλος μου κ. Ἀγγελος Δόξας, —περισσότερον πεζογράφος ἢ ἐπιστήμων, παρὰ ποιητὴς. Στὴ θεωρητικὴ συζήτηση ποὺ ἔγινε τότε, ἤρθε νὰ προστεθῆ ἀμέσως ὑστερον τὸς ῥιθμὸς ποιητικῶν συλλογῶν! Δὲ βλέπω λοιπὸν πὼς ἡμπορεῖ τὸ ζήτημα τοῦτο νὰ πιστεύεται ἀκόμη γὰρ ἄλυτον...

Μὰ ἂς ξαναποῦμε πάλι τὰ συμπεράσματά μας μὲ λίγα λόγια.

Ἄς πάρωμε πρῶτα τὴν ποίησην στὸ περιοχόμενον ἔπειτα στὴ μορφὴν.

Ἡ Ποίησης, ἡ τέχνη τοῦ λόγου, εἶναι ἀντίδραση σὲ συγκινήσεις.

Ὅσο ὑπάρχει συγκίνησης, θὰ ὑπάρχη καὶ ποίησης. Στὴν ἐποχὴ μας ὑπάρχει συγκίνησης περισσότερη ἀπ' ὅποιανδήποτε ἄλλη. Ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ συναισθήματος, ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὸν ρωμαντισμὸν κι' ἐξακολούθησε κατόπι, γίνεται ὁλοένα πρὸς ζωηρὴν, πρὸς πλατεῖαν, —ἀπέραντην... Πιστεύω πὼς ποτὲ ἄλλοτε ὁ κόσμος δὲν εἶχε τὴ σημερινὴν εὐαισθησίαν. Ποτὲ δὲν ἔγιναν περισσότερες αὐτοκτονίες ἀπὸ αἰτίαι καθαρὰ ἠθικὰς. Τὸ νὰ μπαλαμώσῃ μὴ οἰκογένεια τὴν κόρην κι' ἔπειτα τὸν πατέρα, καὶ νὰ τοὺς φυλάγῃ στὸ σπίτι διὰ παντός, τρέμοντας μὲ τὴν ιδέα νὰ τοὺς χάσῃ, τοῦτο ἄλλοτε θὰ φαινόταν πρᾶγμα ἀκατανόητον καὶ σατανικόν. Μὰ πόσο δική μας σήμερον αἰσθανόμεθα τὴν ψυχολογίαν τῶν πονεμένων ἀνθρώπων!

Ποτὲ δὲν ἔσκαψε τόσο ὁ ἀνθρώπος τὶς ριζὰς τῆς ὑπάρξεώς του, —συναισθηματικά, —ποτὲ δὲ ζαλιστῆκε τόσο ἀπὸ τὰ βάραιθρά του τὰ ἐσωτερικά, ποτὲ δὲ ἔφθασε σιμότερα πρὸς τὶς πηγὰς ὅθεν πηγάζει ἡ ὑπαρξὴ του καὶ στὰ νήματα ποὺ τὸν δένουν ἴσως μὲ τὸ σύμπαν! Μὰ τί τάχα; προσφύετε γὰρ ποίηση ἦταν οἱ κλασσικὲς ἐποχὲς, ὅταν κυριαρχοῦσε ἡ τάξις καὶ τὸ πνεῦμα, ὅταν ὁ ἀνθρώπος ἀπόστρεφε τὰ μάτια ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸν ἑαυτοῦ, ὅταν οἱ γονεῖς καὶ οἱ σύζυγοι ἦσαν μνηστῆρες φόβητρα, κι' ὅταν ὁ ἔρωτας τοὺς μεταφορᾶζοτο ἀπλῶς σὲ μηχανικὴν ὄσον κι' ἀσυνείδητη, κτηνώδη πολυτεκνία, —μὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες ἀφορμὰς τοῦ σημερινοῦ μαρσαμοῦ;

Ἄν τὸ καλλοσυλλογισθοῦμε, ἀκριβῶς ὡς τὰ σήμερον ἡ ποίησης ὑπῆρξε σπανία. Δέσμη τῆς φιλολογίας, τῆς ῥητορείας, τῆς στιχογραφίας, ὑπῆρξε τὸ περισσότερο πλαστὴ καὶ μάταιη. Ποιὸ συναισθημα ἀπὸ τὰ παλιά, ἀπὸ τὰ παμπάλαια, ἐξαντλήθη ποτὲ κατὰ βάθος; Σκεφθῆτε σεῖς, ποῖος ποιητὴς στάθηκε πραγματικὰ ἄξιος ν' ἀναπαραγάγῃ τὸν ψυχικὸν σας κόσμον; —Τὸν Σοπὲν τῆς καὶ τὸν Σούμπερτ, ἴσως καὶ τὸν Χαίντελ τῆς, τοὺς ἔχει ἡ Ποίησης. Μὰ ποῦ εἶναι ὁ Μπετόβεν τῆς, ὁ Βάγκερ; Καὶ πάλι, μέσα στὴν ἴδιαν τὴν ποίησην, ποῖος εἶναι, στὶς λυρικὰς μορφὰς, —τὴ βασίλισσαν τῆς ἐποχῆς μας, —ποῖος εἶναι ὁ λυρικὸς ὁ ἀντίστοιχος μὲ τὸν Δάντη τὸν ἐπικόν, καὶ μὲ τὸν Σαίξπηρ τὸν δραματικόν;

Κι' ὅμως, ὄχι μόνον μετρημένοι εἶν' οἱ ποιηταὶ ποὺ ἐξέφρασαν κατὰ βάθος τὰ μεγάλα λυρικὰ συναισθήματα, παρὰ κι' αὐτὰ τὰ συναισθήματα ἔγιναν ἀκόμη μεγαλύτερα, καὶ βαθύτερα, κι' ἀγριότερα, —κι' ἔπειτα προστέθησαν σ' αὐτὰ καὶ νεώτερα ἄλλα, σύνθετα, κάποτε νοσηρὰ, κάποτε μοναδικὰ.

Ὁ ἔρωτας στὸ μεσοίωνα εἶναι φαιδρὸς καὶ πανοῦργος. Στὴν Ἀναγέννησιν εἶναι ἀπλὸς καὶ φλογερὸς. Στὸν ρωμαντισμὸν εἶναι βαθὺς καὶ μελαγχολικὸς. Σήμερον εἶναι ἀγριος, λαίμαργος, ἀπέραντος... Ὁλόκληρος ὁ Φάουστ εἶναι γραμμένος γύρω ἀπὸ ἕναν κοινωνικὸν τύπον, —τὸν νόμον τῆς διαφυλάξεως τῆς παρθενίας. Τί μένει ἀπὸ τὸ λυρικὸν μέρος τοῦ ἔργου, ἂν αὐτὸς ὁ τύπος καταργηθῇ, ἂν θεωρηθῇ

πρόληψη του παρελθόντος;

Λοιπόν το ξαναλέγω, ή Ποίησις δέν τελείωσε: ή Ποίησις αρχίζει (*). Στο μέλλον θά σαλέψη σύσσωμο τόν ὄγκο τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ὡς τίς πιό ἐπώδυνες ρίζες τῆς.

Ὁ ἀνθρώπος φέρεται ὀλοένα νά ξεοφλήση τίς σχέσεις του μέ τόν ἑαυτό του. Οἱ δυνάμεις πού ἐξωτερικεύε ἀφιλοσόφητα γιά νά ξεολοθρέψη τοὺς ὁμοίους του στρέφονται ὀλοένα σέ ἀγώνα γιά ἄλλην ἔρευνα. Ἔτσι θά πηγάση φιλοσοφία, συναίσθημα, ποίησις. Πιστεύω πὼς ή ἐποχή δὲ θ' ἀργήση νάρθῃ. Ἡ Ποίησις θά τίς φέρῃ γρηγορώτερα, θά τὴν κάμῃ συντομώτερα συνειδητή. Καί πὼς θά καταλήξῃ; Ἐγὼ δὲν ξεχνῶ τὸν προφητικό λόγο τοῦ Μαλλαρμέ: «Ὁ κόσμος θά κλείσῃ μ' ἓνα βιβλίον».

Ὅσο γιά τὴ μορφή, ἴσως νά ὑπάρχῃ ἐδῶ ζήτημα ἴσως νά ὑπάρχουν ἀμφιβολίες. Μά θαρρῶ πὼς ὅλα μπαίνουν στό φυσικό τους δρόμο, ἅμα ὁ ποιητὴς ξεκινήσῃ ἀπὸ τὴν Παράδοση. Ἄς διαβάσῃ τοὺς προγενεστέρους του! Ἴσως νά τοὺς ἀποδοκιμάσῃ, ἴσως νά τοὺς ἀπορρίψῃ, ἴσως νά τοὺς μιμηθῇ, —μὰ πρέπει νά τὸν γνωρίσῃ. Καί τότε ή ποιητική του φύσις θά κινήθῃ μονῆ τῆς—γιὰ ἄντιδράση, νά διαλέξῃ, ν' ἀντιγράψῃ, ἢ νά σωπάσῃ. Ἡ παράδοσις πρέπει νά εἶναι γνωστή· προτιμότερο ν' ἀρχίζει κανεὶς ἀπ' αὐτήν, παρὰ νά τὴν βροῖσῃ γυρνώντας ἀπὸ ματαιότητες, πλάνες κι' ἀπογοητεύσεις Ἄς ἐπικοινωνοῦμε μέ τὴν παράδοσις, κ' ἐκεῖ ἄς ἀφήνομε τὴν προσωπικότητά μας ν' αὐτενεργήσῃ! Πρέπει νά πατοῦμε στὴ στερεότητά τῆς. Ἡ παράδοσις εἶναι τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ποιήσεως πού ἔμεινε, πού ἔμεινε σὰ **φυσικό γεγονός**, ή πραγματική δημιουργία. Καί τὸ ξαναλέγω,— ὅλα τότε γίνονται ἀπλούστερα, ὅλα παρουσιάζονται πιό ἔτοιμα, καί τὸ περιεχόμενο καί πρὸ πάντων ή μορφή.

ΚΑΙΣΑΡ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

Τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια, ἀκούει συχνά κανεὶς, πράγματι, νά γίνεται λόγος περὶ «παρακμῆς» τῆς ποιήσεως. Ἄλλὰ τί ἐννοοῦμε ἀκριβῶς μέ τὸν ὄρον αὐτόν; Νομίζω ὅτι ἐπιβάλλεται μία διασάφισις. Μήπως τὴν «κυκλοφοριακή» ὑποσκέλιση τῆς ποιήσεως, τοῦ ποιητικοῦ βιβλίου, ἀπὸ ἄλλα εἶδη τοῦ λόγου. Τὴν ἔλλειψη, δηλαδή, ἐπαρκoῦς ἐνδιαφέροντος καί ἀγάπης ἐκ μέρους τοῦ μεγάλου κοινοῦ πρὸς τὸν λυρικό λόγο; Ἄλλ' ἂν συμβαίνει τοῦτο, θά ἔπρεπε ἀναγκαστικά νά παραδεχθῇ κανεὶς ὅτι προὔπηχε ἄλλοτε, ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἄποψη, καί κάποια «ἀκμῆ» στὴν ποίηση, γιά νά προὔποτεθῇ ή σημερινή πα-

(*) Μαζί μέ τόν κ. Ράντο, κι' ἐγὼ βλέπω τὴν πρὸς αὐτὸ νά κινδυνεύῃ. Ἡ ἀδυναμία τῆς συλλήψεως, ή ἀδυναμία τῆς συνθέσεως, ή ἀδυναμία τῆς εὐρέσεως ὑποθέσεων καί πλοκῆς εἶναι, στὴν ἐποχή μας, φανερές. Ὅσο στὴν ποιητικὴ φαντασία ἀνοίγονται καινούργια στάδια, τόσο ἀπὸ τῆ δραματικῆ φαντασία λείπουν κι' ἐκεῖνα πού εἶχε. Ἡ αὐτοβιογραφία, ή αὐτοανάλυση, ὁ στοχασμός ἐρχονται σήμερα στὴν ἐπιφάνεια τῆς λογογραφίας. Ἀρκοῦν;

ρακμῆ» τῆς.

Παρόμοιαν, ὅμως, ἀντίση, τέτοιου εἶδους «ἀκμῆν» — «κυκλοφοριακή» ὕλική, ἄς τὴν ποῦμε—δὲν ἐγνώρισε, νομίζω, ποτέ τὸν ὁ ποιητικός λόγος. Ἡ ποίησις—ή ἀριστοκρατικώτερη ἔκφρασις τοῦ πνευματοῦ, ή μουσικὴ μορφὴ τοῦ ἀνθρώπινου λογισμοῦ—λόγω τῆς φύσεώς τῆς ἔμεινε, μένει καί θά μένῃ πάντοτε μακριὰ ἀπὸ τίς πνευματικὲς ἀνάγκες τοῦ μεγάλου κοινοῦ, ἀποκλειστικό δὲ καί μόνον κτῆμα τῶν γυμνασμένων καί «μεμνημένων συνειδήσεων». Οἱ ποιητικὲς συλλογὲς δὲν ἐγνώρισαν ποτέ ἐκδοτικούς θριάμβους. Τὰ ποιητικά βιβλία δὲν εἶναι προωρισμένα γιά τίς φωτισμένες προθήκες τῶν βιβλιοπωλείων. Ὑπάρχει πολὺ φῶς ἐκεῖ, πολὺς θόρυβος καί πολὺ πλήθος... Καί ή Ποίησις ἀγαπᾷ τὸ ἡμίφως· τὴ μύση καί τὴν περισυλλογὴ τῶν σπουδαστηρίων, τῶν σεμιναρίων καί τῶν κολλεγίων.

Ἐκεῖ θέλγεται νά γλυστῶ μαλακά, ἀθόρυβα κι' ἀνεπίσημα.

Δὲν βλέπω, κατὰ συνέπειαν, καμιά παρακμῆ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως. Τὸ ἀντισυναίσθηματικὸ ρεῦμα τοῦ αἰῶνος μας, τὸ ρασιοναλιστικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας ἔστρεψε, βέβαια, περισσότερο, ὅπως ἦταν φυσικό, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ σὲ ἄλλα εἶδη τοῦ λόγου—στό μυθιστόρημα λ.χ. στίς *histoires romancées* κ.λ.—κι' ἐχαλάρωσε κάπως, εἶναι ἀλήθεια, τὸν κυκλοφοριακὸ τὸ νόο τοῦ ποιητικοῦ βιβλίου. Δὲν σημαίνει, ὅμως, μέ τοῦτο ὅτι ἐχρεωκόπησε ή ποίησις.

Ἀπὸ ἀπόψεως οὐσίας, κατευθύνσεως, βιολογικῆς ἀντροπῆς νά ποῦμε, δὲν βλέπω πάλι καμιά παρακμῆ στὴν ποίηση. Καί οἱ κριτικοὶ πού χρησιμοδοτοῦν περὶ παρακμῆς, δὲν κάνουν τίποτα ἄλλο. Νομίζω, παρὰ νά διακηρύσσουν τὴν παρακμῆ τοῦ πνεύματός των.

Φυσικά, ή ποιητικὴ αἰτιησις εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ σήμερα. Ὁ παγκόσμιος πόλεμος ἐπέφερε μὴν ἀνατροπὴ στὸ πεδίο τῶν αἰσθητικῶν ἀξιῶν. Ἡ ζωὴ συνθετοποιήθηκε, ἀπέκτησε περισσότερη κίνηση καί δράση. Βοηθήκαμε μπροστά σὲ νέες κοινωνικὲς, ἠθικὲς καί ψυχικὲς καταστάσεις, οἱ ὁποῖες ζητοῦν μὴ νέα συγχρονισμένη καλλιτεχνικὴ ἔκφραση.

Ὁ εὐρωπαϊκὸς πόλεμος ὑπῆρξε μὴ ψυχολογικὴ ἀφορμή. Ἡ ποίησις καί, γενικῶς, ή τέχνη, ὑπέικουσα σὲ μὴ βαθεῖαν ἀνάγκη ἀνανεώσεως καί προσαρμογῆς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις πού ἐδημιούργησε ή νέα αὐτὴ μεταπολεμικὴ κατάσταση, ἔσπασε τὰ καλοῦπια πού εἶχε καθιερώσει ή παράδοσις καί ἐξήτησε νἀναπνεύσῃ σὲ πλατύτερα καί ἀνετώτερα πλαίσια.

Ἡ ποίησις, ὅπως καί οἱ ἄλλες τέχνες, γιά πρώτη φορὰ ἴσως δοκίμαζαν τόσο ἀπόλυτα, τόσο ἔντονα τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας τους. Ποιητικὴ ἀναρχία, πιθανὸν νά παρετηρήσουν μερικοὶ. Ἔστω. Μὴ ἀναρχία, ὅμως, ἀσυγκρίτως τιμιώτερη καί ἀφαντίστως γονιμώτερη σὲ ἐπιδιώξεις καί ἀναζητήσεις ἀπὸ μὴ ξηρή, μονόπλευρη καί ἀπρόσω-

πη ποιητικήν «μ ο ν α ρ χ ί α». Μιά αναρχία τὴν ὁποία ἐπέβαλε μιὰ νέα λυρική αἴσθησις τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς καὶ τῶν ψυχικῶν καταστάσεων τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἀκαδημαϊσμός, ἐνδιαφερόμενος σχεδὸν ἀποκλειστικά γιὰ μορφικὸ περιβλήμα καὶ τὴν προσωδιακὴν ἐντέλεια τοῦ στίχου, περιήγαγε τὴν ποίησι σὲνα ταχυδακτυλογραφικὸ παιχνίδι, προσορισμένο νὰ θέλγη καὶ νὰ θωπεύῃ ταῦτι μὲ ἠχηρὰ καὶ βάμβακες ρίμες καὶ τὴν μετέβαλε σὲ μιὰ προθήκη κοσμηματοπωλείου, ὅπου κάτω ἀπὸ ἓνα ψευδῆ φωτισμὸ φιγουράρουν τὰ πιδ ὑποπια καὶ ἀμφίβολα κομποτεχνήματα.

Φωτογραφίζων, ὄχι συνθέτων, ἀντιγράφων, ὄχι ὑποβάλλων, θεώμενος χωρὶς καμμὴν ἐσωτερικὴ κίνηση καὶ ὄραση, κατασκευάζων ἀπλῶς (ἢ μανία μιᾶς κατασκευαστικῆς ἐντελείας!) μετέβαλε τὴν ποίησι σὲ μιὰ παγερὴ, κέρινη κούκλα μὲ ψεύτικα μαλλιά καὶ χρυσὰ φλουριά—μιὰ κερένια ἄνοστη κούκλα, χωρὶς ὕφος καὶ ἔκφραση, πὺν μπορεῖ κανεὶς νὰ τῆς συντριπῇ τὸ κεφάλι μὲ μιὰν ἀπλῆ ἐπαφή...

Τὸ μουσικὸ ρεῦμα, οἱ μεγάλες, ἀγωνιώδεις ὑποδοιλόσεις, ἡ ὑποβολὴ πὺν μᾶς δίνει τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, ἡ παλμώδης ἰδιοφυῆς εἰκόνα πὺν ἀνοίγει τὸν ὁρίζοντα τοῦ ὄνειρου σὲ ὁλόκληρη τὴ δυνατότη του ἔκτασι, ὁ ἀνικατοπτερισμὸς τοῦ ὁράματος τοῦ ὑποσυνειδητοῦ μὲ ὅλες τὶς ἐνδιαφερόσους καὶ πολύχρωμες πλευρὰς του—ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα πὺν παρέχουν τὴν ἐγγύησι μιᾶς γνησίας προηγμένης καὶ συγκινημένης τέχνης ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὴν σιχοπλοκία τῶν «πομπιῶν» καὶ τῶν ἀκαδημαϊκῶν.

Ἡ ποίησις αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἔχει, ἀσφαλῶς, χροεωκοπήσει. Ἡ ποίησις τῶν Οὐγκῶ καὶ τῶν Λαμαρτίνων, τῶν Ἑρεντιᾶ καὶ τῶν Μπαῖτρον, τῶν Παλαμάδων καὶ τῶν Γουπάρηδων, δὲν πρέπει νὰ εἶναι παρὰ μιὰ ὁληρὴ καὶ ἄγωνα ἀνάμνησι γιὰ τὶς ἐρχόμενες ποιητικὲς γενεές. Οἱ νέοι δὲν μποροῦν—δὲν πρέπει νὰ πάρουν τίποτα ἀπ' αὐτούς. Ἄς συγκροτηθοῦν, ἄς συνειδητοποιηθοῦν καὶ ἄς πιστέψουν στὶς δυνάμεις τους καὶ στὰ ἰδανικά τῆς ἐποχῆς τους. Ἡ κατάλυσις τῆς κακῆς παραδόσεως εἶναι ζήτημα αἰσθητικῆς τιμῆς γ' αὐτούς. Ζήτημα ὑπάρξεως. Ἄς γίσουν ἀρνήσεις σήμερα, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ γίνουν ἑσείς αἴριο.

Γιατὶ ἡ ἀρνησις προϋποθέτει καλλιτεχνικὴν ἀγωνία· ἔρευνα καὶ διήθησι τοῦ κακοῦ παρελθόντος καὶ προετοιμασία ἐνὸς στερεοῦ καλλιτεχνικοῦ μέλλοντος. Τὰ μεγάλα πρότυπα θὰ τοὺς βοηθήσουν. Οἱ Ροε, οἱ Μαλλαριέ, οἱ Μπωντελαίρ, οἱ Βερλαίν, οἱ Ρεμπῶ (ὁ γαλλικὸς συμβολισμὸς ἀποτελεῖ μιὰν ἐπανάστασι ἀκόμη), θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν πάντοτε μεγάλοι μύσται καὶ φωτεινοὶ πρωτοπόροι, γιὰτὶ ἀγκάλιασαν τὴν ποίησι σὰ μιὰν βαθεῖα ἀνάγκη καὶ μιὰν ὑψηλὴν διακίωσι τῆς ζωῆς τους. Ἡ τέχνη ἀπαιτεῖ μόχθο, θυσίες, τόλμη καὶ

σοβαρότητα· μιὰ σκληρὴ, ἀπεριόριστη λατρεία πὺν νὰ φτάνη τὰ ὅρια τοῦ παροξισμοῦ. Ἡ τέχνη ζητεῖ τὸ ὁλοκαύτωμα τοῦ ἑαυτοῦ μᾶς!

Οἱ νέοι πὺν ξεκινοῦν πρέπει νὰ τὰ καταλάβουν καλὰ ὅλα αὐτὰ, ἂν θέλουν νὰ ὑπολογίζονται αἴριο σοβαρῶς. Εἰδάλλως, ἄς σταματήσουν, ἄς παραιτηθοῦν ἀπὸ τώρα! Εἶναι προτιμώτερη ἡ σιωπὴ ἀπὸ μιὰν ἀνόητη καὶ ἀναρθη φλυαρία.

Μὲ φωτᾶτε ποιούς ποιητὰς προτιμῶ. Ἀκανθῶδες τὸ ἐξότημα... Ὁπωσδήποτε, σὰς ἀπαντῶ μὲ δυὸ λόγια. Ἀπὸ τοὺς παλιούς, τὸν ἀπαράμιλλο Καβάφη, τὸν ὁποῖο θεωρῶ ὡς τὴν ἰδιοφυέστερη καὶ βαθύτερη ποιητικὴ συνείδησι τῶν τελευταίων χρόνων, ὄχι μόνο γιὰ τὸν τόπο μᾶς, ἀλλὰ καὶ τὴν Εὐρώπη ὁλόκληρη. Κατὰ δεύτερον λόγον, τὸν Παπατσώνη—μιὰ μουσικὴ, ἐρημητικὴ ἰδιοσυγκρασία—Μελαχρινό, μέστη μουσικοπαθῆ τῆς καθαρᾶς ποιήσεως κα' αὐτὸν στὶς τελευταῖες του creations καὶ χωρὶς νὰ συμμερίζομαι καθόλου τὶς γλωσσολογικὲς του προσπάθειες.

Ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, τὸν Καρυωτάκη, αὐτὸν τὸν μονήρη καὶ θανατόφιλο fantaisiste, ὁ ὁποῖος, στὰ «Ἐλεγεία καὶ Σάτιρες» μᾶς δίνει καθαρὰ δειγματα τῆς τόσο intuitive, τόσοσν hallucinée ἰδιοσυγκρασίας του.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΣΟΦΟΚΛΗ: ἸΧΝΕΥΤΕΣ ΣΑΤΥΡΟΙ., (*)

Ἡ ἐμφάνισι τῶν «Ἰχνευτῶν Σατύρων» τοῦ Σοφοκλή, σὲ μετάφρασι ἀπὸ τὸν κ. Σάρρο, μᾶς δίνει τὴν ευκαιρία νὰ ἐκτιμήσομε, γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ, τὴν εὐσυνειδησία καὶ τὸ ζῆλο πὺν θεομαίουν τὸ μεταφραστή. Ὁ κ. Σάρρος ἔχει νὰ συμβιβάζει τὴν ἀκριβολογημένη ἀπόδοσι τοῦ κειμένου μὲ τὴν ἀπλότητα τοῦ νεοελληνικοῦ σιχογραφικοῦ ρυθμοῦ. Μπορεῖ καὶ ἀδελφώνει τὶς δυὸ πνοές: Τὴν ἀρχαία καὶ τὴ σύγχρονη—καὶ παράγει ἀνόθευτη καλλιτεχνικὴ συγκίνησι. Εἶναι εἰλικρινῆς μεταφραστῆς καὶ θεομὸς ἐμφυχωτῆς. Ὑποδουλῶνεται στὸ κείμενο ἀσθηρὰ καὶ σύγχρονα ἐξουσιάζει στὴν προσπάθειά του. Στὸ πρῶτο τὸν βοηθεῖ ἡ γνώσι τοῦ ἀρχαίου κειμένου καὶ στὸ δεύτερο τὸν σπρώχνει ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸν ἀρχαῖο κόσμο. Σ' ὅλες τὶς μεταφράσεις του, καθρεφτίζει ἀνάλογα, τὸ δραματικὸ συγκλονισμὸ τῶν πρωταγωνιστῶν, τὴ σιχοαστικὴ σκέψη τοῦ χοροῦ τῶν γερόντων, τὴν τραχύτητα τῶν βίαιων προσώπων, τὴν τολμηρὴ αὐτολεποίθησι τοῦ μάντη, τὴν ὑπάκουη προαίρεσι τῶν φυλάκων, τὴν δουλικὴν δειλία τῶν ἀγγελιοφόρων—μ' ἓνα λόγο, ὅλο τὸ θαυμάσιο ἐκεῖνο σύμπλεγμα πὺν ἀπαρτίζει τὴν οἰκονομία τοῦ ἀρχαίου δράματος. Ὁ σιχος του μπορεῖ νὰ στερεῖται τὴ μεγαλοπρέπεια, ἔχει ὁμως τὴν ἄνεσι καὶ τὴ λιτότητα. Σὰ νὰ δημιουργεῖ δουδεκασύλλαβο δημοτικὸ τραγούδι. Προσέχει ἀσκητικὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ δὲν ξεφεύγει διόλου ἀπὸ τὴν κατεύθυνσή του. Ἐδῶ πρέπει νὰ τονιστεῖ πὺς, καμμιὰ φορὰ, ἀξίζει περισσότερο στὴ μετάφρασι τοῦ ἀρχαίου δράματος ἡ ἀπέριτη μορφὴ, πὺν μπορεῖ νὰ κοτηγορηθεῖ ὡς κοινότοπη, ἀπὸ τὴν ἐπιτηδευμένη, πὺν μπορεῖ νὰ προσβληθεῖ ὡς σιχοφνῆ ἢ σιχορική.

Ἰδιαίτερα, οἱ «Ἰχνευτῆς Σατύροι»,—τὸ δρασερὸ κα' ἔξυπνο καὶ χαριτωμένο σατυρικὸ δράμα τοῦ Σοφοκλή ὅπου ὁ Ἀπόλλωνας συνεννοεῖται μὲ τοὺς Σατύρους γιὰ νὰ βροῦνε τὶς γελᾶδες πὺν τοῦλαψε ὁ Ἑρμῆς καὶ τὶς πῆγε σὲ μιὰ

* Μετ. σὲ στίχους ἀπὸ τὸν κ. Δημ. Σάρρο.

σπηλιά της Κυλλήνης—που βρέθηκαν σε πάπυρο στην Αίγυπτο, παρουσιάζουν κι' αυτή τη δυσκολία για το μεταφραστή: από τους τετρακόσιους σχεδόν στίχους που σώθηκαν μόλις είναι άεργα τα δυο τρίτα. 'Ο μεταφραστής λοιπόν ώφειλε σε πολλά κενά να προσθέσει μίαν έρμηνεία δική του, όπως συμβαίνει αίφνης στο σημείο αυτό:

ΣΙΛΗΝΟΣ. Λευτέρω τίς ὄδε [τρόπος; ἴτης
ὁ Δράκις, ὁ Φράπις [...]
[Ο]ύθιας, Οὐθίας ἄδ[ην ἀδι]κείς
παρέβης· μεθύ[εις, ἀπορείς]
ὅτι ποτε φερε [...].ι[-]ν
ἐποχον ἔχει τι [...]
στίβος ὄδε νέο[s].....]

'Ο κ. Σάρρος το μεταφράζει:

Κι' ἐσὺ ὁ δεύτερος τί κάνεις;
Δράνη, Γράπη...Οὐριά, Οὐριά,
ἀδικο τὸν κόπο χάνεις,
πῆρες ἄσημη πορεία:
μέθυσες καὶ δὲ γνωρίζεις
ποῦ τραβάς καὶ ποῦ γυρίζεις.
Γιὰ σταμάτα τὸ ποδάρι,
βλέπω ἕνα καινούργιο ἀχνάρι.

Προσπαθεῖ, νὰ παραγάγει τὸ ἀνάλογο αἰσθημα πὺ ἀποπνέει τὸ νόημα τοῦ κειμένου, μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τοῦ στίχου. Αἴφνης, στὸ χορὸ τῶν Σατύρων, πὺ θέλει νὰ δώσει κάτι ἀνάλαφο κι' ἀφελὲς καὶ συγτό, περιορίζει τὸ στίχο σὲ σύντομο ὀκτασύλλαβο καὶ τοῦ δίνει μιὰ χάρη λεπτή:

Αἰνερὴ νεράϊδα, πάψε
τὴν ὀργή σου τὴν κακή:
ἐγὼ δὲν ἦρθα νὰ σοῦ φέρω
μάλωμα καὶ ταραχή,
μῆτε ἀμάχην ἐχτρική.
Κι' οὔτε λόγος ἀπὸ μένα
μ' ἔχτρα καὶ κακή καρδιά
ψ' ἀκουστὲ ποτὲ γιὰ σένα.

Κατέχει ἀκόμα τὴν πλεονεκτικὴ δεξιότητα ν' ἀποδίνει, χωρὶς νὰ γίνετα τῶν λέξεων σκλάβος, τοῦ στίχου τὸ νόημα, μ' ἄλλες λέξεις, πὺ ταιριάζουσε κι' ἀντιπροσωπεύουσε ἀκριβῶς τὸ πνεῦμα τοῦ χοροῦ. 'Ο στίχος:

ἀποδίνεται: μὴ μὲ προφαλάξῃς κανοῖς,
μὴ μοῦ εἰχνεῖς ἀδικιά.

'Ο κ. Σάρρος, ἀκόμα, μπαίνει στὴν ἀληθινὴ ψυχολογία τῶν προσώπων πὺ περιέχονται στὸ ἔργο πὺ μεταφράζει. Δὲν προσέχει μόνο στὸ περιεχόμενο τοῦ ἀρχαίου στίχου. Ψάχνει νὰ βρεῖ καὶ τὸ ψυχικὸ περιεχόμενο τῶν προσώπων. Κι' αὐτὸ γίνετα συστηματικὰ, μεθοδικὰ. Ἀπλὴ ἀντιπαραβολὴ τῶν κειμένων, πείθει γι' αὐτὸ. Στὸ πρῶτο λ.χ. στάσιμο, στὴ συνομιλία τοῦ χοροῦ μὲ τὸ Σιληνὸ, πὺ ἔχει κάτι τὸ ζωτικὸ καὶ τὸ παραδάξο, στὸ ἀρχαῖο κείμενο ὑπάρχει ἕνα ξεφωνητὸ τῶν Σατύρων, διακεκομμένο καὶ μονότονο, ὅπως θὰ ταίριαζε τότε:

*Υ ὅ ὅ, ψψ, ἄ ἄ.

Αὐτὸ ὁ μεταφραστὴς δὲ μᾶς τὸ παρέχει ἔτσι, παρὰ τὸ σφραγίζει μὲ τὴν πιθανοφάνεια νεώτερου ἀνάλογου ξεφωνητοῦ. Μεταφέρει τὸ ἀναρθρο αὐτὸ, πὺ στὴν ἐποχὴ τοῦ Σοφοκλῆ βέβαια σήμαινε, μὲ τὸ ζωντανότατο, ἐκφραστικώτατο, νεοελληνικότατο:

*Αχα, οὔχα, ψῖ, ψῖ, ψῖ.

Θὰ μπορούσαμε ν' ἀναζητήσουσε δίπλα στὶς πολλὲς ἀρετὲς τοῦ ὄλου με-

ταφραστικοῦ ἔργου τοῦ κ. Σάρρου, μειονεκτήματα. Μειονεκτήματα διακρίνονται ἀπὸ τὸν κριτικὸ, ὅταν οἱ ἀπαιτήσεις του, οἱ πολλαπλὲς καὶ ποικίλες, δὲ συμβιβάζονται καὶ δὲ συμπίπτουν μ' ὀρισμένα γνωρίσματα ἑνὸς κρινομένου ἔργου. Ὅμως δὲν εἶναι αὐτὴ τῆς κριτικῆς ἡ ἀποστολή. Καὶ στὴν περίπτωση πὺ ἐξετάζουμε δὲν ἔχουμε θέση οἱ τέτοιες λεπτομέρειες, γιατί ὁ κ. Σάρρος παρέχει μιὰν ἐργασία πολὺτιμη. Πολύτιμη καὶ στὸ ποιὸν ὅσο καὶ σιὸν ὄγκο της. Γιατί καὶ ἡ ἔκταση ἑνὸς ἔργου δὲν πρέπει νὰ παραγκωνίζεται. 'Ο κ. Σάρρος ἐτόιμασε μεταφρασμένα ὅλα σχεδὸν τὰ δράματα τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τοῦ Εὐριπίδου—κι' ἀφήνουμε τίς ἄλλες ἐργασίες του στὰ γράμματα πὺ εἶναι τόσο πολλὲς (λογογραφικὲς, ἱστορικὲς, γλωσσολογικὲς, κριτικὲς κ.λ.π.). Τὸ ξαναλέω, ἡ κριτικὴ δὲν ἔχει κανένα σκοπὸ διαφωτιστικὸ στὸ ἔργο τοῦ κ. Σάρρου, παρὰ μόνο πρέπει νὰ τὸ παρακολουθεῖ μὲ τὴ συμπάθεια πὺ τοῦ πρέπει. Γιατί ὁ κ. Σάρρος δὲν κάνει μόνο μιὰ προσπάθεια πὺ μπορεῖ μὲ μιὰν ἐπέμβαση τῆς ὁποιασδήποτε κριτικῆς νὰ πάρει καινούργιο δρόμο. 'Ο κ. Σάρρος ἔχει ἕνα ἔργο τελειωμένο, μορφῆς αὐστηρὰ προσωπικῆς. Μὲ τὸ δικὸ του τρόπο κάνει τὴν ἀνάσταση τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Κι' ὁ τρόπος αὐτὸς ἔχει τὴ χάρη πὺ πάντα αὐτὴ ξέρει ν' ἀπλουστεύει, καὶ στὴν ἀπλότητά της νὰ περιέχει ἀρετὲς ἀξιοσημείωτες. *Ἐτσι τὴ θέλει ὁ κ. Σάρρος τὴ συμβολὴ του στὴ διάδοση τῶν ἀρχαίων γραμμάτων.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

ΜΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗ

Αν κανεῖς συνδιάση τὴν Καντιανὴ ἐχτίμηση στὸ καλλιτεχνικὸ αἰσθητήριο τῆς γυναίκας μὲ τὴν ἀντίληψη π.χ. τοῦ Μακκιαβέλι (καὶ πόσον ἄλλων) γιὰ τὴ διανοητικὴ της κατωτερότητα, θὰ δικαιολογήσει κάπως τὴν προκατάληψη τῆς κριτικῆς ἀπέναντι στὰ ποιητικὰ της ἔργα. Ὡστόσο γιὰ μένα πρὸ δὲν ἐπαγγέλθηκα ποτὲ τὸν κριτικὸ, μιὰ προκατάληψη ἀνεπιφυλάχτη μ' ἔκανε σχεδὸν νὰ γνωρίσω τὸ βιβλίο τῆς κ. Ἰακωβίδη πρὶν τὸ διαβάσω. Οὔτε εἰδυσενῖδητη γνώση, οὔτε ποιητικὴ διαίσθηση ἀπ' οὐστάτα γνώρισαν. Πρῶτα τὸν «ποιητὴ ἄνθρωπο» μὲ τοὺς ἴδιους παλμούς πὺ ζοῦνε κ' οἱ στίχοι του, καὶ δὲν μπορούσε νὰ μὴν τὸ περιμένα, ὅταν λέει στὸ «Δάσος».

*Στὶς χορδὲς τῆς ψυχῆς μου ὅλα βάνουν
κίνηση πὺ δὲν ἔχει τελειωμό.

Μὲ τὴν κίνηση οὕτῃ φεύγει ἀπὸ τὸ δάσος πὺ ἀντήχησαν ἔντεκασύλλαβο ρυθμηκοὶ καὶ ξελαγαρισμένοι σάν τίς μυριόφωνες αὔρες του, κι' ἀνήσυχα σταματᾶ στὸ πεζοδρόμιο γιὰ νὰ πάρη μέρος στὴν τραγικὴ ἀπολύτρωση τοῦ «Τρελλοῦ». Κ' ὅταν τὴ βρῶσκω στὸ «Κρασί» μὲ τοὺς γοργοὺς λάμπους της, στὶς φλέβες της χτυπάει τὸ αἷμα τοῦ διψασμένου, πὺ δὲν τὸν φτάνει ὅσο κι' ἂν πιῇ. Προσπαθῶ νὰ βαδίζω πλαῖ τῆς, καὶ μπαίνω «Μέσα στὴν ταβέρνα».

Τέσσερα τροχαῖκὰ τετράστιχα μὲ λυρισμὸ Ἀλκαϊκὸ, στὴν πιὸ κλασικὴ εἰδυλλιακὴ φόρμα, δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ πῶ, πὺ δὲ βρῶσκονται εὐκόλα στὸ Νεοελληνικὸ πορνασό μας.

—Ἀναλογιέμαι, πόσο τοαβάει, τὸν κόσμο ἡ μηχανοκρατία, ἰδίως τοὺς νέους, κι' ὅταν βλέπω τὴν κ. Ἰακωβίδη νὰ στρέφῃ τὸ βλέμμα της πρὸς «τίς πελώριες μηχανὲς» ἀναζητώντας κάποιον ἐνθουσιασμό, στὴν καντέντα τοῦ τραγουδιοῦ της, μοῦρχονται ἀθέλητα οἱ στίχοι ἀπὸ ἕνα ἀτύπωτο ἔργο μου:

*Κι' ἂν τὸ μὴχάνημ' ἀσυναίσθητα
μᾶς συνεπαίνοι....
Πόσες φορὲς στηλάνουμε τ' ἀνάβλεμμα
πρὸς τὸ γαλάζιο, κι' ἀπὸ μέσα μας ζητάμε,
νὰ μᾶς δονήσῃ ἕνας παλμὸς πρωτεϊκὸς
κάτου ἀπὸ τ' ἄλυτα δεσμὰ τοῦ μάταιου μόχτου.

Τὸ βιβλίο τῆς Κυρίας Ἰακωβίδη ἀξίζει νὰ σημειωθῇ πὺς κλείνει μ' ἕνα πάθος δροσερὸ γυμένο στὸν ἀκαδημαϊκώτερο τύπο τοῦ ρωμέικου δεκαπεντασύλλαβου, ἕνα πάθος ψυχῆς πὺ κρατᾶει ὅλη τὴν ἀξιοσύνη γιὰ νὰ σηκώση τὸ

σταυρό και ν' ανεβή προς τὸ δρόμο τῆς Ἀπολύτρωσης.

Ἔτσι ἀνταμώνουν ἀρμονικὰ ὁ στοχαστὸς μετ' τῆς ἀγάτης τῆ λαχτάρα, μιᾶς ἀγάτης πολλῆς φορῆς καθολικῆς, μὰ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἐρωτικῆς καθὼς φουντῶρει στὶς στροφῆς τῆς Λεσβίας, πὺ καθὼς τίς βλέπει ὁ ποιητῆς:

Ἄμμιγα δ' ἐξ Ἰλαροῦ καὶ ἐκ νοεροῦ προσώπου
Μούσαν ἀπαγγέλλει Κύριδι μινυμένην.

ΣΤΕΦ. ΜΟΡΦΗΣ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Βλ. «Ρυθμοῦ» τεύχ. 6, σελ. 192—193

Στὸ τεῦχος τοῦ «Κύκλου» τὸ ἀφιερωμένο στὸν Καβάφη, καὶ πὺ κανεῖς δὲν ἔμαθε, ὡς τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του, ποιὰν ἐντύπωση τοῦ εἶχε κάνει, τὸ δικό μου ἀρθρο στάθηκε παραφρονία. Μὰ σκόπευα πάντα νὰ γράψω στὸν ἴδιο, καὶ ὡς τὸ τέλος δὲν τὸ κατόρθωσα ἀπὸ πολλῆς ἐργασίας πὺ ἐχόταν στὸ ἀναμεταξύ,—πὺς ἦταν σωστότερο ἔτσι, πὺς ἦταν ἀσφαλέστερο νὰ τεθῆ ἀπὸ τοῦ φίλου του καὶ τοῦ θαυμαστῆς του, πρὶν τεθῆ ἀπὸ τοῦς ἀντιπάλους του, τὸ ζήτημα ποῖα εἶναι ἡ σχέση τοῦ ἔργου του μετ' τὴν ροῆσις pure, μετ' τὸν λυρισμό, μετ' τὴ μουσικῆ, μετ' τὰ ρεύματα πὺ ὁ συμβολισμὸς ἔφερε στὴν τέχνη τοῦ στίχου.

Μένω μετανοιωμένος πὺ δὲν περίμενα λίγο, ὄχι μόνον γιὰ νὰ μὴν πικράνω ἴσως μετ' τοῦς δισταγμοῦς μου τίς τελευταῖες ἡμέρες τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μὴν προκαλέσω τὸ σάντομο, ὅσο καὶ βίαιο ἀρθρο τοῦ κ. Δρίβα, πὺ ἐπήγασε ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ δικοῦ μου,—τουλάχιστον ἔκεινο τοῦ στάθηκε ἡ ἀφορμῆ.

Μὰ καὶ ἄσχετα πρὸς ὅλ' αὐτὰ, ὁ κ. Δρίβας δὲν ἔχει δίκιο. Τὰ πράγματα δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι τόσο ἀπλά προκειμένου γιὰ τὸν Καβάφη τῶν ἐβδομητὰ περιῶν χρόνων.

Ἐπιτρέψτε μου νὰ μεταχειρισθῶ μιὰ γραφικὴ ἀλληγορία. Πάνω στὸ γραφεῖο μου ἔχω μιὰ γυάλινη σφαῖρα, γιὰ νὰ πατὰ τὰ φύλλα τῶν χαρτιῶν, μιὰ ἀπὸ τίς γνωστῆς γυάλινες σφαῖρες, πὺ ἔχουν σ' ἕνα τους τμήμα τὴν ἐπιφάνεια ἐπίπεδη. Ὅσο δὲ βρῆσκει κανεῖς τὴν ἐπίπεδη ἐπιφάνεια, ἡ σφαῖρα κυλά,—ἐρμαία, ἐκθετη, ἀνισορροπητῆ, πάνω στὸ τραπέζι. Μὰ ὅταν βρῆ κανεῖς τὴν ἐπίπεδη ἐπιφάνεια, ἡ σφαῖρα στέκεται ὀρθή, βασίζεται, δὲ σαλεύει. Τὸ «αὐγὸ τοῦ Κολόμβου» κ' αὐτὴ ἡ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια τῆς σφαῖρας, εἶναι τὸ ἴδιο.

Λοιπὸν αὐτὸ εἶναι: ἡ παρόμοια πλευρὰ τοῦ ἔργου τοῦ Καβάφη δὲν ἔχει βρεθῆ. Ὁ κ. Δρίβας τὸ πηγαίνει καὶ τὸ φέρνει, τὸ περιπαίζει. Καὶ τὸ ἔργο, ἐλάχιστην ἀντίσταση παρουσιάζει... Γιὰ τὴν ἡ βάση τοῦ λείπει. Ὑπάρχει ὅμως. Κάποιος θὰ τὴν εὑρῆ. Θὰ τὴν εὑρῆ ὁ κριτικὸς. Τώρα, τὴν διαισθανόμεθα. Τὴ ζῆτεῖ τὸ ἔργο, τὸ ἴδιο, ἀπὸ μέσα του, ὅπως ἡ γυάλινη σφαῖρα ἀναζητεῖ τὸ νόμο τῆς βαρύτητος, τὴν κάθει τῆς θέσις.—Εἶναι κάποια πλευρὰ τῆς, κάποιο μυστικὸ τῆς, κάποιο φανερό τῆς ἴσως, μὰ πὺ κανεῖς ἀκόμη δὲν τ' ὠνομάτισε. Τὸ ὄνομά τῆς θὰ εἶναι μιὰ λέξη, μιὰ ἀπλή λέξη, μὰ λέξη ἀποκαλυπτικῆ.

Ἄ σφοδρὸς μου φίλος κ. Σαρρεγιάνης προχωρεῖ πρὸς αὐτὸ τὸ τέρας, μιλώντας γιὰ τὴ συγγένεια τοῦ ἔργου του μετ' τὸν Browning. Ὁ κ. Νικολαρεῖτς, σὲ μελέτη του ἀκόμη ἀδημοσίευτη, μιλεῖ γιὰ τὸ «κλίμα τῆς σοφίας». Ὁ ἴδιος ὁ κ. Δρίβας μιλεῖ γιὰ ἐπίδραση ἀπὸ τὸ ὕφος τοῦ Σαίξπηρ. Σ' ἐμένα ἔρχεται συχνὰ νὰ σκεφθῶ τὸν Λουκιανό. Ψάψομε γιὰ τὴ βάση, καὶ τὸ ἔργο κλίνει μαζὶ μετ' τὰ χέρισ μας. Κάποιος θὰ τὴν εὑρῆ, στὸ τέλος.

Καὶ γιὰ ν' ἀφήσωμε τὴ γραφικὴ γλώσσα καὶ νὸ μιλήσωμε κάπως πὺ «λογικὰ»,—αὐτὴ ἡ βάση τοῦ ἔργου τοῦ Καβάφη, πὺ δὲ φαίνεται, εἶναι ὁ σύνδεσμος του μετ' τὴν Παράδοση, μετ' τ' ἀναγνωρισμένα, μετ' τὰ κλασικὰ. Γιὰ τὴν τέχνη, δὲν ὑπάρχει ἄλλη δικαίωση, δὲν ὑπάρχει ἄλλο κριτήριον παρὰ νὰ βρῆσεται αὐτὴ ἡ βάση. Κι' ὅσο γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη, διαισθάνεται κανεῖς ἀπόλυτα πὺς θὰ βρεθῆ ἀπὸ τὰ κλασικῶς ἀναγνωρισμένα.

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Ἐνα βράδυ τοῦ περασμένου χειμῶνα, στὸ πλημμυρισμένο ἀπὸ κόσμο θέατρο Διονύσια πὺ γινόταν τὸ μνημόσυνο τοῦ Ψυχάρη, εἶδα γιὰ πρώτη καὶ τελευταῖα φορὰ τὸν Καβάφη.

Μιὰ στιγμῆ πρὸς τὸ τέλος, ἐνῶ ἀκόμη στὴ σκηνὴ μιλοῦσε κάποιος ἀπὸ τοῦς ὁμιλητῆς ἐκείνης τῆς βραδυᾶς, γύρισα ἀσυναίσθητα τὸ κεφάλι πρὸς τὴν ἔξοδο. Δὲν ἤξαιρα γιὰ τί γύρισα οὔτε καὶ κανέναν κρότος μετ' τραβήξε.

Μέσα ἀπὸ τὴν πόρτα εἶδα ὀρθὸν ἕναν ἄνθρωπο πὺ ἡ μορφή του μετ' ἀτέλληξε καὶ μοῦ κάρφωσε τὰ μάτια ἀπάνω του. Ἐναν ἄνθρωπο πὺ ποτὲ ὄσο κ' ἂν προσπαθῆσω δὲν θὰ κατορθώσω νὰ ἐκφράσω τὴν ἐντύπωση πὺ μοῦ ἔδωσε....

— Ὁ Καβάφης! εἶπα μέσα μου...

Δὲν τὸν εἶχα δὴ ποτὲ σὲ φωτογραφία. Ἐξαιρα μόνον ὅτι ἦταν στὴν Ἀθήνα, καὶ εἶχα διαβάσει, ἦταν πολὺς καιρὸς, μιὰ σκιαγραφία του καὶ μερικὰ τραγοῦδια του.

Στάθηκε ἐκεῖ ὀρθὸς λίγα λεπτὰ μέσα ἀπὸ τὴν πόρτα, ἔπειτα προχώρησε λίγα βήματα, στάθηκε πάλι, ἔβγαλε ἀπὸ τὴν τσέπη του ἕνα ζευγάρι γυαλιὰ, ἔβγαλε ἐκεῖνα πὺ φοροῦσε, φόρεσε τὰ ἄλλα καὶ ἔκρυψε ἐκεῖνα σὲ μιὰ μεγάλη θήκη.

Ὅλες αὐτῆς τίς στιγμῆς δὲν τὸν ἄφησα ἀπὸ τὰ μάτια μου, χωρὶς νὰ ἔχω καμιὰ βεβαιότητα ὅτι ἦταν αὐτός. Γύρισα πρὸς τὸν κόσμο, στὴν πλατεία τοῦ θεάτρου, νὰ δῶ ἂν κανεῖς τὸν εἶχε γνωρίσει, ἂν ἐκκύταξε πρὸς τὸ μέρος του.

Κανεῖς δὲν τὸν εἶχε ἀντιληφθεῖ γιὰ κανέναν κεφάλι δὲν εἶχε γνωρίσει. Ἐκεῖ στὰ μισοσκότεινα στάθηκε ἀκόμη λίγα λεπτὰ μαζὶ μετ' μιὰ κυρία πὺ τὸν συνόδευε, κ' ἔπειτα σκύβοντας λίγο τὸ κεφάλι πρὸς τὰ ἔμπρὸς διέσχισαν μαζὶ τὸν κόσμο καὶ μῆχαν στὰ παρασκήνια. Τότε μόνον τὸν ἀντελήφθησαν πολλοὶ ἀπὸ τὴν πλατεία τοῦ θεάτρου καὶ ἐγύρισαν προσπαθώντας νὰ τὸν δοῦν. Χωρὶς νὰ ἀκούσω ἀπὸ κανέναν τὸ ὄνομά του ἤμουν πὺ βεβαία ὅτι ἦταν αὐτός.

Μὰ ἀπὸ τί τὸν εἶχα γνωρίσει; Αὐτὴ ἡ ἀπορία μοῦ ἔμεινε χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ τὴν λύσω. Ἡ πρώτη μου ὁμως ἀδιόρατη ἐντύπωση ἦταν καὶ εἶναι: ὅτι ξαφνικὰ ἔυπνησαν μέσα μου τὰ λιγοστὰ ποιήματά του, διαβασμένα πρὸ δύο καὶ τριῶν χρόνων, πὺ ἔμειναν μέσα μου σχεδὸν ἀξεδιάλυτα, καὶ τὸν ἐτύλιξαν. Ἐκεῖνα ἐξήγησαν σὲ μένα τὴν παρουσία του, καὶ ἡ παρουσία του ἐξήγησε σὲ μένα ἐκεῖνα. Αὐτὸ τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τῶν τραγοῦδιῶν του πὺ ἔμεινε ἀκατάληπτο μέσα μου καὶ μετ' βασάνιζε ἴσως, βρῆκε νόημα καὶ οὐσία σ' αὐτὴν τὴν περιεργὴ καὶ δυνατὴ φυσιογνωμία πὺ ἀντίκρουσα τὴν μοναδικὴ ἐκείνη στιγμῆ πὺ γύρισα τὸ κεφάλι μου, χωρὶς νὰ τὸ θέλω, καὶ τὸν εἶδα ἐκεῖ πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα. Κι' ἂν πρόφτανα νὰ βάλω αὐτὴ τὴ μύχια σκέψη μου σὲ λόγια ἐκείνη τὴ στιγμῆ θὰ ἔλεγα: Μόνον ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ γράψει τέτοια ποιήματα. Καὶ τέτοια ποιήματα μόνον ἀπὸ ἕναν τέτοιο ἄνθρωπο μποροῦν νὰ ἔχουν γραφεῖ. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀκαθόριστη ἐντύπωση, ἡ ἀβέβαιη μὰ ἡ βαθεῖα, πὺ μετ' ἔκανε νὰ πῶ:

— Εἶναι ὁ Καβάφης.

Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα νὰ διῆτε ἕναν ἄνθρωπο σὲ ἕνα σαλόνι, σὲ ἕνα γραφεῖο, ἀνάμεσα σὲ ἄλλους ἢ μόνον του, νὰ τὸν συναντήσετε ὀπλισμένον μετ' τὴ μάσκα του νὰ σᾶς δεχτεῖ, ἔτοιμον νὰ σᾶς εὐχαριστήσῃ, νὰ μειδιάσῃ σὲ μειδιάματά σας, νὰ ἀπαντήσῃ στὶς ἐρωτήσεις σας, καὶ τὸ ἴδιο νὰ τὸν δεῖτε σὲ μιὰ στιγμῆ πὺ ἐκείνος νομίζει ὅτι κανεῖς δὲν τὸν προσέχει, στὸ στιγμιαῖο ἐκείνο ἔγχυμα τοῦ ἑαυτοῦ του σὲ ὄλον του.

Δὲν ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Καβάφης τὴν στιγμῆ πὺ τὸν προτοεῖδα σὲ μισόφω-

το της γωνιάς του θεάτρου και την στιγμή που περνούσε ανάμεσα στον κόσμο. Είχε αλλάξει. Φορούσε, πιστεύω, στο μισόσκυφο κεφάλι του τη μάσκα του, που πιστεύω, ότι στον Καβάφη ήταν σκληρή και αδιαπέραστη.

Έτσι αυτή η στιγμή που ανέκαλυψα στο εξωτερικό του ξεχυμένο κάτι που συγγένευε με τα τραγούδια του, και που τον γνώρισα από αυτό, σπάθηξε, μπροστά να πω, για μένα εύλογη μάλιστα γιατί μου έδωσε το κλειδί να μπω στο έργο του, να το γνωρίσω, να το αγαπήσω και να χαρώ την υποβλητική και ξεαίσια όμορφιά του.

Πώς ήταν λοιπόν αυτή η μορφή που με έκανε να ταραχτώ, να έκπλαγώ, που έκανε να ξυπνήσουν στα βάθη του ύπνου του μου τα ζωντανά και αναφομοιωτά ποιήματά του, και να τον τυλίξουν γύρω γύρω έτσι ταιριαστά;

Έτσι να μην μπορέσω ακριβώς να πω.

Τό περασμά του από μπροστά μου τα λίγα αυτά λεπτά, θα μείνει, για μένα, σαν ένα πέρας μιας σιγής όνειρου, που θα ζήσει όμως πάντα μέσα μου, και που στην αδιόρατη μορφή της θα καταφεύγω κάθε φορά που δεν θα μπορώ να εξηγήσω κάτι στα ποιήματά του, και που είμαι βεβαία, ότι εκεί, στο αντίκρουσμά της θα βρίσκω κάπως την λύση...

...Μου φάνηκε τόσο απομονωμένος! Τόσο μόνος, τόσο τραγικό μόνος μέσα στον κόσμο! Τόσο δυνατά, τόσο εκφραστικά, τόσο απόλυτα μόνος. Σάν να έρχόταν από κάποιον κόσμο μακρινόν, που μόνο εκείνος τον είχε γνωρίσει, μά που η γνώση αυτού του κόσμου τον βάραινε πικρά, και περνούσε να πάει πάλι εκεί, ξένος ανάμεσα σ' αυτούς που περνούσε...τό πρόσωπό του μου φάνηκε τόσο σβυσμένο. Καμιά έλπίδα ζωής όπως την αντιλαμβανόμαστε έμεις οι άλλοι δεν πλανιόταν πάνω σ' αυτό το πρόσωπο που το στεφάνωνε και το παράσσεχε το κεφάλι του με τα σταχτωμένα μαλλιά του.

...Σάν ένας σωρός στάχτης σβυστή, άσπριδερή, χυμένη, ανακατεμένη έτσι χωρίς καμιά έλπίδα ζωής ήταν τα μαλλιά του πάνω στο κεφάλι του...

...Και το ντύσιμό του περίεργο, ιδιότροπο με κασκόλ, με μιά πλατεία ρεμπουπλικά και ένα πανωφόρι γκριζωπό σκούρο, πολύ σκούρο, με μιά μεγάλη πλατεία μπέρτα ζη άκόμα μπροστά μου...

Έτσι μέσα σ' αυτά τα ρούχα με γυμμένο λίγο το κεφάλι, με σβυστό το πρόσωπο, μ' αυτή την ανέκφραστη και δυνατή—την τόσο δυνατή—φυσιογνωμία πέρασε για λίγα λεπτά κι' από μπροστά μου, ο Καβάφης, εκείνο το βράδυ, όταν ήταν στην Αθήνα για πρώτη και για τελευταία φορά...

Κι' έτσι, μόνο έτσι μπορώ να τον φανταστώ μιά νύχτα τώρα τελευταία στην Αλεξάνδρεια, με εκείνο το παλτό με την μπέρτα ριγμένο στους ώμους, με εκείνο το ίδιο το σβυσμένο πρόσωπο, να πλησιάζει με αργό βήμα κατά τα μεσάνυχτα, εκείνα τα μεσάνυχτα, στο παράθυρο, τραβηγμένος από «μουσικές εξαισίες, τις φωνές του άορατου θιάσου» (*) που θα περνούσε.

...Και δεν θα γελάστηκε αυτή τη φορά, δε θέατε πως ήταν όνειρο, ούτε πως άπατήθηκεν ή άκοή του...Θά άκουσε εκεί όρθος με ένα πικρό στασμένο χαμόγελο που θά του χάραζε τα χείλη «ως τελευταία απόλαυση, τους ήχους τα ξεαίσια όργανα του μουσικού θιάσου», και θά τον άκολουθήσει αυτή τη φορά, σιωπηλός, άποχαριτωμένος την Αλεξάνδρεια που έβγαζε για πάντα...

"ΝΕΑ ΖΩΗ."

ΑΙΜΙΛΙΑ ΠΕΤΡΑΚΗ

Είναι βέβαιο πως το πλήθος των περιοδικών σ' έναν τόπο είναι ένα άρκετά σοβαρό κριτήριο της πνευματικής κίνησης και των πνευματικών ενδιαφερόντων που υπάρχουν στον τόπο αυτό. Η έκδοση ενός περιοδικού που το χαρακτηρίζει κάποια σοβαρότητα στο αντίκρουσμα των πνευματικών ζητημάτων

(*) Άπολειπην ό Θεός Άντώνιον.

ποτέ δε μπορεί να κριθεί περιττή. Γιατί τα ζητήματα, τα τρέχοντα τουλάχιστο, της πνευματικής ζωής, ούτε με την έκδοση βιβλίων, που μόνο σε άραιά διαστήματα βγαίνουν, παρακολουθούνται και αναπτύσσονται συστηματικά, ούτε με τις εφημερίδες, που τόσο βιαστικά κυκλοφορούν, είναι δυνατόν να συζητηθούν άποσπαστικά σοβαρά.

Άκόμα δε μπορεί παρά να τραβήξει πολύ περισσότερο ενδιαφέρον ένα περιοδικό που βγαίνει με ένα σταθερό και ώρισμένο πρόγραμμα άρχων και κατευθύνσεων πάνω στη φιλοσοφία ή την τέχνη, γιατί θάνα το άνθος μιας όμοτροπης όμαδικής προσπάθειας, που οι πρόοδες της στο πνευματικό επίπεδο και η στάση της στα διάφορα ζητήματα, δε μπορεί παρά και γόνιμες να είναι και στη γύρω ζωή—θετικά ή άρνητικά—να επιδράσουν.

Και με την πρώτη ματιά το καινούργιο περιοδικό «Νέα Ζωή», συγκεντρώνει το διπλό αυτό ενδιαφέρον γιατί βγαίνει έχοντας το ώρισμένο του πρόγραμμα: Να χτυπήσει κάθε ξενότροπη τάση που εμφανίζεται στη νεοελληνική τέχνη, και να καθοδηγήσει τις νεοελληνικές πνευματικές δυναμικότητες για να συντονιστούν με την «ελληνική φύση» και την «ελληνική συνείδηση». «Διαφεντεύουμε—γράφουν—την πατρίδα μας, που μάς έπλασε τέτοιους που είμαστε. Όχι όμως άσκοπα, γιατί νοιώθουμε τη δύναμη μέσα μας να δουλέψουμε για το καθάριο τραγούδι, ένα τραγούδι ελληνικό. Κι' αυτό το τραγούδι που ταιριάζει στο φως το ελληνικό, στα βουνά και τ' άκρογιάλια μας, το τραγούδι μας, θά φανερωθή μιά μέρα. Θά φανερωθή μονάχο του, πλάσμα ελληνικό, όπως μονάχο του βλασταίνει και γιγαντώνει από τη γη το δάσος». Αυτά είναι μιά άποψη για τη σύγχρονη ελληνική τέχνη και σαν γνώμη άπόλυτως σεβαστή, με τη διαφορά όμως πως τα πράγματα εκθέτονται με πολύ δογματισμό, και μιλούν πολύ φτωχά για έννοιες που δεν έχουν γίνει άκόμα χήμα της πνευματικής μας έμπειρίας, αν έτιτρέπεται η έκφραση, για το λόγο ότι δεν έχουν άποχτήσει σταθερό περιεχόμενο. Είναι άνάγκη λοιπόν να καθοριστή πρώτα—πρώτα, από την ομάδα της «Ν. Ζωής», τί περιεχόμενο έχει γι' αυτούς ο όρος **ελληνικό πνεύμα**, ποιά είναι δηλ. τα συστατικά του. Γιατί δε μπορεί να προχωρήσει κανείς όταν δεν ξεκαθαρίσει προηγουμένως για πού τραβεί και μάλιστα σαν προσκαλεί κι' άλλους να τον άκολουθήσουν. Έπειτα λένε ότι θά υποστηρίξουν την «ελληνική παράδοση». Άλλά και πάλι πρέπει να καθοριστή: ποιά είναι η ελληνική αυτή παράδοση—ή ζωντανή έννοείται—στη νεοελληνική τέχνη; κι' από πού, κι' ως πού άπλώνεται; Ποιά είναι τα στοιχεία της κι' ως ποιο σημείο πραγματοποιήσε το ιδανικό του **ελληνικού πνεύματος**;

Κι' ως έδω βέβαια τα ζητήματα δε χρειάζονται παρά την τοποθέτηση και την ανάπτυξη τους. Περιπλέκονται όμως, νομίζουμε, όταν συγκρίνει κανείς το κύριο, να πούμε, άρθρο, με ένα άρθροκι: (σ. 65) «Ελληνικό πνεύμα και διεθνισμός» που θέλει να συμπληρώσει το πρώτο. Έτσι στο πρώτο διαβάσει κανείς ότι: «Το πρώτο γνώρισμα κάθε τι ελληνικού είναι το **μέτρον**». Στο δεύτερο ότι: «στα πλατεία όρια του Έλληνικού πνεύματος χωράει κάθε ιδέα και κάθε άποψη, άπ' όποιον κι' αν προέρχεται κι' όπουδήποτε κι' αν τείνει, άρκει μονάχα να συμβιβάζεται με το βασικό χαρακτηριστικό του, την έλευθερία» Σύμφωνα λοιπόν μ' αυτά, τ' νεοελληνικά έργα πρέπει να τα χαρακτηρίζει η **έλευθερία**, και πρέπει να έχουν κύριο γνώρισμα το **μέτρον**. Άλλά ποιά σημασία δίνουμε στη λέξη **έλευθερία**; και ποιά η σχέση **έλευθερίας** και **μέτρου**, που—στη συνθησιμένη τους τουλάχιστο σημασία—ή έννοια του μέτρου άρει την έννοια της έλευθερίας; Άκόμα, «κάθε ιδέα και κάθε άποψη άπ' όπουδήποτε κι' αν προέρχεται κι' όπουδήποτε κι' αν τείνει», «ταιριάζει στο φως το ελληνικό, στα βουνά και στα άκρογιάλια μας»; Άπ' τη δική τους βέβαια άποψη, όχι γιατί τότε δε θά ύπηρεζε και πνεύμα «ελληνικό», σε άπστολή με το «γεωμάνικό» «γαλλικό» κλπ., άφου δε θάχε τίποτα ξεχωριστό από εκείνα, τη στιγμή που θά μπορούσε να χωρέσει «κάθε ιδέα και κάθε άποψη», έπομένως και τις δικές των—σε τέτια όμως περίπτωση θά έκανε την ελληνική του όντότητα:Θά γινό-

ταν πνεύμα παγκόσμιο· και τότε, πάνε και τὸ φῶς και τὰ βουνά και τ' ἀκρογιάλια τὰ ἑλληνικά. Και εἶναι ἀρετὰ γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν ὁλόκληρο τὸ πνεύμα ἐνὸς λαοῦ και μιᾶς γῆρας, οἱ λέξεις «ἐλευθερία» και «μέτρον»; Θάναι ἄστειο νὰν τὸ πιστεῦει κανεὶς.

Ἔλα τὰ ζητήματα ποὺ θέσαμε πὺ πάνω νομίζουμε πὺ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἀναπτυχθοῦν συστηματικά και με συνοχή ἀπὸ τοὺς φίλους τῆς «Νέας Ζωῆς», ἂν πρόκειται νὸ μιλάμε γιὰ ὀρισμένο πρόγραμμα ἀρχῶν και κατευθύνσεων, γιὰ πίστη και γιὰ ἐργασία. Γιατὶ ὅσο πὺ κρίσιμες εἶναι οἱ περιστάσεις και συγκεκριμένες οἱ προθέσεις και οἱ τάσεις στὴν πνευματικὴ ζωὴ ἐνὸς τόπου, τόσο πὺ ἐπιτακτικὸ εἶναι τὸ καθήκον ἐκείνων ποὺ παρουσιάζονται με ἓνα ὀρισμένο πρόγραμμα, και μεγαλειτερο τὸ δικαίωμα τῶν ἄλλων νὰ ζητήσουν νὰν τοὺς ἐκθέσουν τὶς ἀρχές και τὶς κατευθύνσεις τῶν και νὰν τοὺς ἀναπτύξουν περισσότερο συγκεκριμένα τὶς ἀπόψεις τῶν γιὰ τὰ ζητήματα τοῦ πνευματικοῦ κύκλου ἐκείνου ποὺ μέσα στὰ πλαίσιά του θὰ ἐργαστοῦν.

Αὐτὰ θέλαμε νὰ ποῦμε σχετικά με τὸ πρόγραμμα τοῦ καινούργιου περιοδικοῦ «Νέα Ζωή»· κι' ἴσως δὲν περιτεῦναι νὰ ξαναθυμίσουμε ὅ,τι εἴπαμε στὴν ἀρχὴ τὴν ἐκδοσὴ ἐνὸς περιοδικοῦ σὰν αὐτὴν, δὲν τὴν κρίνουμε καθόλου περιττὴ. Ὅσο γιὰ τὶς ἀντιρροήσεις και τὰ ζητήματα ποὺ θὰ μπορούσε νὰ γεννηθοῦν ἀπὸ τὶς θέσεις τῆς, μένει βέβαια ἀνοικτὸ τὸ πεδίο τῆς καλοπίστης συζήτησης.

ΓΙΑΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΒΙΤΣΩΡΗΣ

Νά! ἓνας τεχνίτης, ἓνας πραγματικὸς καλλιτέχνης ποὺ πρέπει ν' ἀγαπήσουν οἱ νέοι. Στὸ ζωγράφο Βιτσωρὴ ὑπάρχει ἡ ἐσωτερικὴ ἐκείνη ἀνησυχία ποὺ χαρακτηρίζει ἓνα ποιητικὸ ταλέντο. Στὸ χρῶμα του μιλάει ὁ ἄνθρωπος: ἔχει περιχόμενο. Τὸ πορτραῖτο τῆς μητέρας του (ὁμολογῶ πὺ εἶναι ἀριστούργημα), τῆς ἀδερφῆς του, κάποιο ἄλλο ἀντικείμενο, τὸ κοριτσάκι με τὴν κούκλα στὸ παιδικὸ του στήθος, μερικὲς νὰντὸ μορτ με λουλούδια και ψάρια, ὅπως και τὰ λιτὰ μολύβια του κ' οἱ στερεωμένες ἀκουαρέλες του—ἀποτελοῦν ἓνα ἔργο, τὸ ἔργο τῆς ψυχῆς του. Εἶν' ἀντικείμενα ποὺ τὰ εἶδε μέσα του—γι' αὐτὸ τὰ εἶδε τόσο βαθιὰ και σίγουρα.

Τὸ χρῶμα του εἶναι ἦχος: ἡ οὐσία ἐκείνη ποὺ μένει ἕστερα ἀπὸ τὴν ἄμεση και συγκλονιστικὴ γνωριμία με τὰ πράγματα. Συχνὰ εἶναι δραματικὸς—πληγωμένος ὅπως οἱ ἄνθρωποι οἱ προικισμένοι μ' ἐξαιρετικὴ εὐαισθησία, οἱ στοχαστικοὶ και κλεισμένοι ἄνθρωποι στὸν ἑαυτὸ του.

Τὸ «Λιμάνι» ποὺ βλέπετε σὲ κλισὲ ἐδῶ στὸ περιοδικὸ μας, με τὰ σταματημένα καράβια, με τὴν πυκνὴ ἐκείνη μυστηριακὴ ἀτμόσφαιρα ποὺ τὰ βυθίζει και με τὴ φλογισμένη χειμωνιάτικη δύση στὸν ὀρίζοντα, με τὴν ἐντύπωση τῆς δραστήριας ποὺ μᾶς ξαφνιάζει, τὴν ἀσρητὰ ζωντανή, σὰν βλέπουμε αὐτὰ τὰ γκρουπ ἀπὸ τὰ κτυπητὰ θαλασσοπληκτὰ χρῶματα και μάζες—μᾶς ξυπνάει σὺριζα τὸν ἑαυτὸ μας. Εἶναι πολὺ ἀνθρώπινος ὁ ζωγράφος Βιτσωρῆς και πολὺ σημερινός. Στὸ χρῶμα του ὑπάρχει ὁ λυρισμὸς τῶν «ἐντιμιστῶν». Κ' ἡ χρωματικὴ του οὐσία χωρὶς νὰ ἐγκαταλείπει τὸ ἔδαφος τὸ ὑλικὸ, ἔχει φτάσει σ' ἀποτελέσματα ἐξαιρετικὰ ποὺ θὰ ζήλευε κάθε πραγματικὸς ζωγράφος. Φυσικά, τὸ χρῶμα του δὲν ἀναλύεται σὲ λόγια: ὑπάρχει ἐκεῖ στοὺς πίνακές του στερεωμένο με τὴν ἐνέργεια τῆς πινελιάς, ὡς τόνος, ποὺ κρύβει στοχασμὸ, συγκίνηση—τὸν καλλιτέχνη. Εἶναι ἐκεῖνο ποὺ θαυμάζουμε στὸν Γερῆκο—και ξαναβλέπουμε τὸ ζωγραφικὸ πνεῦμα ποὺ διακρίνει τὸ ἔργο τοῦ Γολάνη.

Τὸ σπῆτια, οἱ δρόμοι, οἱ ταραγμένοι οὐρανοὶ, οἱ ἄνθρωποι του, τὰ δέντρα τὰ ξεμοναχιασμένα ποὺ χρωμάτισε σ' ἓνα ὕφος ἀσρητὰ μυστικὸ και αἰσθησιακὰ ἐξαιρετικὸ—μεταδίδουν ποίηση. Μ' ἐλεύθερα μέσα χρωματικά κ' αὐτενέργεια πινελιάς, ἔκλεισε μέσο στὸ βασίλειο τοῦ κάθε πίνακά του, κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ θελκτικὸ ποὺ μᾶς δίνει μιὰ ζωγραφικὴ τῆς ἀράδας. Σὲ μιὰ ἐποχὴ τῆς οὐστίας εἶναι ἓνας σπάνιος καλλιτέχνης. Κ' ἡ ἀριστοκρατικὴ τοῦ ἔργου του μαρτυρεῖ τὶ δοκιμάζον τέτοιοι ἄνθρωποι στὴν χρωματισμένη ζωὴ μας.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΔΡΙΒΑΣ

Β! ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

- 85 1859 —**Ἰακώβου Πολυλά:** Προλεγόμενα [στὴν ἐκδοσὴ τῶν «Εὐρισκομένων»].
- 86 *1872 —**Γεωρ. Κανάλε:** Βιογραφία Δ. Σολωμοῦ· Μέντωρ τ. 4. σ. 238 κ. ἔ. Συμύρη ξανατυπώθηκε στὸ «Γύρω στὸ Σολωμὸ» τόμ. Β'. 1927].
- 87 1879 —**Δ. Π. Σ[τεφάνου]:** Διονύσιος Σολωμός· Ἔστια τόμ. 7 σ. 353-6.
- 88 1879 —**Κ. Πῶπ:** Βιογραφία Δ. Σολωμοῦ· Βύρων 7.2. σ. 199-208.
- 89 *1896 —**Giovanni Canna:** Dionisios Solomos· Uno studente dell' università di Pavia negli anni 1815—1818. Discorso inaugurale dell' anno accademico 1896-97 letto nella università di Pavia il 16 Novembre del professore di letteratura greca Giovanni Canna. Pavia premiato stabilimento tipografico successori Bizzoni Dicembte 1896 8° σ. 93 [Ἀνατύπωση ἀπὸ τὴν ἐπετηρίδα τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παβίας τοῦ 1896-97].
- 90 *1898 —**Σπυρ. Δὲ Βιάζη:** Οἱ πρόγονοι τοῦ Σολωμοῦ Παλιγγενεσία ἀρ. 10485 Ἀθῆναι.
- 91 » —**Τοῦ ἴδιου:** Οἱ πρόγονοι τοῦ Σολωμοῦ· Ἐθνικὴ Ἀγωγή τόμ. 1 σ. 56-9 [και στὸ λεύκωμα τῆς ἐκατονταετηρίδας].
- 92 » —**Διονύσιος Σολωμός:** βιογραφικὸν σημείωμα. Ἐθνικὴ Ἀγωγή 1 σελ. 61-4.
- 93 » —**Σπυρ. Δὲ Βιάζη:** Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Σολωμοῦ· Ἐθνικὴ Ἀγωγή 1 σελ. 241-2.
- 94 *1901 —**Λ. Χ. Ζῶη:** Πότε ἐβαπτίσθη ὁ Σολωμός· Ἐλπίς (ἔ) τόμ. 27 ἀρ. 1357. Ζάκυνθος.
- 95 1902 —**Ν. Ἐπισκοποπούλου:** Στιγμαὶ τοῦ βίου τοῦ Σολωμοῦ· Παναθήναια τόμ. 4 σελ. 120-122.

- 96 » —**Σπυρ. Δὲ Βιάζη**: Ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Σολωμοῦ· Παναθήναια τ. 4 σελ. 122.
- 97 1902 —**Λ. Χ. Ζώη**: Ἱστορικαὶ σημειώσεις οἰκογενείας Σολωμοῦ· Πανηγυρικὸν τεῦχος σ. 33-52.
- 98 » —**Τοῦ ἴδιου**: Διονύσιος Σολωμός· Πανηγυρ. τεῦχος σ. 52-72.
- 99 1903 —**Στεφ. Ξανθουδίδου**: Ἀριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρήτης· Ἀθηνᾶ τ. 15 Ἀθῆναι [σ. 79-80 ἐπιγραφὴ οἰκογενείας Σολωμοῦ στὴν Σητεία].
- 100 1907 —**Μ. Σιγούρου**: Ὁ Σολωμὸς ἐν Κερκύρα· Παναθήναια τ. 14, σ. 140-7, καὶ 207-16.
- 101 1909 —**Σπ. Δὲ Βιάζη**: Οἱ Κρητῆτες ἐν Ἑπτανήσῳ· Κρητικὸς Ἀστὴρ τόμ. 3 καὶ 4 [Γιὰ τὴν οἰκογένεια Σολωμοῦ τ. 3 σελ. 475-6, 485-6 καὶ 492-3].
- 102 1910 —**Μ. Σιγούρου**: Διδάσκαλος τοῦ Σολωμοῦ [Ἀναστ. Καραβίας]· Παναθήναια τόμ. 20 σελ. 113-5.
- 103 » —**Λ. Χ. Ζώη**: Ἱστορικὸν ἔγγραφον περὶ Σολωμοῦ· Κρητικὸς Ἀστὴρ τόμ. 4 σελ. 621.
- 104 1927 —**Γ. Ι. Λιανουδάκη**: Οἱ πρόγονοι τοῦ Σολωμοῦ· Κυριακὴ Ἐλευθέρου Βήματος ἀρ. 16, 27 Μαρτίου.
- 105 » —**Θ. Παπαμανώλη, Ξ. Στελάκη**: Ἡ οἰκογένεια τῆς Φαρμακωμένης· Νέα Ἐστία τόμ. 1 σελ. 372.
- 106 1932 —**Ἐμμ. Ἀγγελάκη**: Ὁ διονύσιος Σολωμός· Ἴονιος Ἀνθολογία τ. 6 σελ. 61-4 [Ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ναοῦ Βοῖλα τοῦ 1510-60 προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ποιητὴς καταγότανε ἀπὸ τὴν Σητεία].

ΓΙ ΑΡΘΡΑ, ΜΕΛΕΤΕΣ, ΚΡΙΤΙΚΕΣ.

- 107 *1825 —**Σπ. Τρικούπη**: Σολωμὸς καὶ ἔθν. ὕμνος· Γενικὴ ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος ἀρ. 5 Ναύπλιον· 21 Ὀκτωβρίου [ξανατυπώθηκε στὸν Β'. τόμο «Γύρω στὸ Σολωμὸ» σ. 196-201].
- 108 *1851 —**Ἀντωνιάδου**: Οἱ δύο διθύραμβοι τοῦ Λ. Σολωμοῦ καὶ τοῦ Α. Σούτσου· Ἀθῆναι.
- 109 *1853 —**Ἐμμ. Στάη**: Κριτικὴ. Ὁ Λάμπρος τοῦ Σολωμοῦ ἔγγραψεν Ἐμμ. Στάης, Κυθήριος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1853 (Φιλαδελφείος) Ἀθῆναι [ξανατυπώθηκε στὴν Λογοτεχνικὴ Βιβλιοθήκη σ. 38-42, 54-59, 1926].
- 110 *1857 —**[Spiridione Veludo]**: Breve ricordi di Dionigi Solomos. Venezia (Ant. di Tom Filippi, Tipografo).
- 111 * » —**[N Δηλέου]**: Διὰ τὸν θάνατον τοῦ κόμητος Διονυσίου Σολωμοῦ (τυπ. Σχέδια) [σὲ φύλλο] sine anno e loco [Κέρκυρα].
- 112 * » —**[N. Tomaseo]**: Dionigi Solomos [σὲ φύλλο ἀνατύπωση ἀρθροῦ ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα Il Diritto] sine anno e loco [Κέρκυρα].
- 113 1867 —**Ἀρ. Καψοκεφάλου**: Σχόλια ἐπὶ τοῦ ὕμνου τῆς Ἐλευθερίας τοῦ Μεγάλου τῆς Νέας Ἑλλάδος Ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ Κακυνθίου. Ἀγανίπη τόμ. 1 σελ. 78-80, 98-102 [δὲν εἶναι συμπληρωμένη] Ζάκυνθος.
- 114 *1869 —**Γ Κανάλε**: Σολωμὸς καὶ Λόρα Ἱστορίας Ἐθνικῆ Βιβλιοθήκη τόμ. 4^{ος} σελ. 317-20.
- 115 1884 —**Σπ. Δὲ Βιάζη**: Τὰ περὶ τὸν Σολωμὸν καὶ ὁ φιλέλλην Κανίνης· Κυψέλη τόμ. 1 σ. 105-8, 131-35, 145-48, 198-9, 201-5, 228-32. Ζάκυνθος.
- 116 *1886 —**Π. Βερνεβὴ Σιλοράτα**. Ὁ ἔθνικὸς τῶν Ἑλλήνων

- ὕμνος [Μεταφρ. Σπ. Δὲ Βιάζῃ]. Κυψέλη 3 φυλ. 10.
- 117 1891 —**Κ. Παλαμᾶ**: Τὸ ἔργον τοῦ κριτικοῦ. Ἑστία (β'. ἔξαμηνία) σελ. 297-302. [εἶναι ἀπάντησις εἰς τὸν **Γ. Καλοσγούρου**—Ἄμλέτος· μετάφρασις Ἰακώβου Πολυλά· Παρνασσὸς τ. 13 σελ. 502-558].
- 18 —**Ἄ. Μάτεση**: Ἡ Ξανθοῦλα τοῦ Σολωμοῦ· Ἑστία (β'. ἔξαμηνία) σελ. 307-8.
- 119 1893 —**Ἐμμ. Στάη**: Περὶ Σολωμοῦ· Ἀθηναῖ, τόμ. 5 σελ. 441-470 Ἀθήναι.
- 120 1894 —**Ν. Θωμαζαίου**: Διονύσιος Σολωμός· μεταφρ. Γ. Καλοσγούρου. Παρνασσὸς τόμ. 16 σ. 532-35 [Μετάφρασις τοῦ 112].
- 121 * » —**Λ. Χ. Ζώη**: Ἑκατονταετηρὶς Διονυσίου Σολωμοῦ (1798-1898). Ἀνθῶν τόμ. 1 ἀρ. 26. Ζάκυνθος.
- 122 1898 —**Κωστή Παλαμᾶ**: Ὁ Σολωμός καὶ ἡ ἔθνικὴ ἀγωγή. Ἐθνικὴ Ἀγωγή τόμ. 1 σελ. 51-3 [Ξανατυπώθηκε: Πρῶτα Κριτικὰ σ. 10-17—Ἀθήναι 1913 καὶ «Γύρω στὸ Σολωμό» σ. 110 120 Ἀθήνα 1927].
- 123 » —**Γρ. Ξενοπούλου**: Ἡ πατρις τοῦ ποιητοῦ. Ἐθνικὴ Ἀγωγή τόμ. 1 σ. 54-6.
- 124 » —**Σπ. Δ. Βιάζῃ**: Ὁ ποιητὴς καὶ ὁ Μελωποῖδς (Σολωμός καὶ Μάντζαρος). Διονύσιος Σολωμός καὶ Σπυρίδων Τρικούπης· Ἡὼς ἀρ. 5 6 Ζάκυνθος.
- 125 1899 —**Τοῦ ἴδιου**: Ὁ Σολωμός καὶ ἡ Ἰταλικὴ γραμματολογία· Ἐθνικὴ Ἀγωγή τόμ. 2 σ. 268-70.
- 126 * » —**Giovanni Canna**: Per la solennità centenaria da celebrarsi nella città di Zante in onore dell'insigne poeta Greco Dionisio Solomos che fù alunno del Liceo di Cremona e dell' Università di Pavia, nota de S. C. prof. — letta nell' adunanza de 9 marzo 1899 al R. istituto Lombardo di scienze e lettere. Milano (tipografia Berwardoni di C. Rebeschini e C°) (Ἀνατύπωσις ἀπὸ τὰ Rendiconti β'. σειρά τόμ. 32].
- 127 * » —**Τοῦ ἴδιου**: Storia e poesia greca recente: Zante e Dionisios Solomos. Nota de S. C. prof. — 8° σ. 10 [Ἀνατύπωση τοῦ παραπάνω].
- 128 * » —**Λ. Χ. Ζώη**: Ζάκυνθος—Δ. Σολωμός (Διᾶλεξις I. Κάννα) Μοῦσαι τόμ. 7 ἀρ. 148 Ζάκυνθος [μετάφραση τοῦ παραπάνω].
- 129 1901 —**Κ. Παλαμᾶ**: Ἡ δόξα τοῦ Σολωμοῦ [ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἔκδοσης Μαρασλῆ]. Ἐθνικὴ Ἀγωγή